«ҚАЛЪАКЎЛ»ДА БАЛИҚ БЎЛМАЙДИ

“Қалъакўл”да балиқчилик фермер хўжалиги ташкил этиш хомхаёл. Тўғриси, ақлга сиғмайдиган иш. Кўл атрофида юздан зиёдроқ хонадон истиқомат қилади. Борди-ю кўлга сув қўйиб юборилса, ўша хонадонларнинг боғу роғлари захлаб кетади. Бинойидек мева бериб турган боғлар қовжираб қолади. Ўша ердаги юзлаб аҳолининг насибаси қирқилади.

Бундан ташқари, экология бузилади. Одамлар соғлиғи билан боғлиқ ўта муҳим долзарб муаммо юзага келиши мумкин.

2 -бет

ҚЎРҚМАНГ, ЎЛМАЙСИЗ!..

“Ўлимдан кейин ҳам ҳаёт борми?”, “Руҳ ўлмайдими?” каби саволларни бугунги кунда қуйи синф ўқувчилари ёки матбуотдан, илму урфон янгиликларидан бехабар кишиларгина беришлари мумкин. Зеро, XX аср кўплаб муаммолар қатори икки дунё мавжудлиги хусусидаги масалага ҳам ойдинлик киритди: инсон тана ва руҳдан иборат, тана йўқ бўлиб кетади, руҳ эса яшашда давом этади. Бу аҳлул-илм томонидан айтилаётган айнул ҳақиқат. Ҳатто матбуот хабарларига қараганда, АҚШ олимлари ўта мукаммал тарози ёрдамида руҳнинг оғирлигини ҳам аниқлаганлар...

3 -бет

“ЎЗБЕКИСТОН — ПОКИЗА ДИЁР”

«Бизни Арабистонда ўзбеклар эмас, балки Бухорийлар, Туркистонийлар, деб аташади. Бу ном гўзал ахлоқли ва фазилатли, покиза табиатли кишилар деган маънони англатади. Ўзбекистонни покиза диёр деб билишади».

4 -бет

Mustaqil gazeta

HURRIYAT

1996-yil dekabrdan chiqa boshlagan

№40 (346) 2003-yil 8-oktabr

«Ҳуррият» сизники,
Сиз ҲУРРИЯТники бўлинг!
Газетамизга обуна давом этмоқда.
Нашр кўрсаткичимиз:
Якка обуначилар ва ташкилотлар учун — 233.

ВАЛЮТА ҚИЙМАТИ

1 АҚШ $ — 975,16 сўм

1 ЕВРО — 1127,58 сўм

Жараён

ЯНГИ ФИЛЬМЛАР ТАЙЁРЛАНМОҚДА

“Ўзбектелефильм” бадиий кенгашининг навбатдаги йиғилиши бўлиб ўтди. Унда кенгаш раҳбари, студия директори Мирзааҳмад Олимов йиғилганларнинг эътиборни шу йилги қилинган ишлар, қўлга киритилган ютуқлар ва галдаги вазифаларга қаратиб, мамлакатимиздаги Мустақиллик қурилишлари туркумида яратилган “Тошкент мустақиллик йилларида”, “Ёруғлик” ҳужжатли фильмларини, “Биз билган, билмаган тарих” рукнидаги “Оғир синовлар даври” картинасини алоҳида таъкидлаб ўтди. Бу сафар кенгаш аъзоларига муҳокама қилиш учун режиссёр Нодир Қўлдошевнинг “Келажакнинг ёруғ йўли” ҳужжатли фильми (оператор Ботир Гадойбоев, муҳаррир Шойим Бўтаев) кўрсатилишини билдирди. М. Олимов айни чоғда студияда аста-секин анъанага айланиб бораётган маънавий қадриятларга оид бадиий фильмлар яратиш иши ҳам яхши натижалар бераётганини маълум қилди. Чунончи, Фарҳод Мусажон ва Баҳодир Аҳмедовларнинг “Лафз” кўп қисмли бадиий фильми, Шойим Бўтаев сценарийси асосида Б. Аҳмедов ишлаган “Боғ” кўп қисмли бадиий фильми томошабинлар томонидан илиқ кутиб олинди ва телеэкранларда қайта-қайта намойиш қилинди. Эндиликда ёзувчи Миразиз Аъзамнинг олти қисмли “Имон” адабий сценарийси кичик ва катта бадиий кенгашларда муҳокама қилиниб, яхши баҳоланди ва иш суратга олиш учун тайёр ҳолга келди. “Агар кенгаш аъзолари розилик билдирса, келаси ҳафтадан ишни бошлаш мумкин”, деди М. Олимов.

Кенгаш “Имон” фильмини ишга туширишга қарор қилди.

Шўртан-Шеробод газ ўтказгич қувурининг қурилиши тўғрисида ҳикоя қилувчи “Келажакнинг ёруғ йўли” фильмини томоша қилган кенгаш аъзолари қисқа муддат ичида битирилган бу ҳужжатли тасвирларни юксак баҳолаган ҳолда, унинг таъсир кучини ошириш имкониятлари ҳақида ўз истак ва мулоҳазаларини билдирдилар.

МУХБИРИМИЗ

Обуна — 2004

ЎЗ ИХТИЁРИМИЗГА ҚЎЙИШСИН

Шу йилнинг август ойида қизимни пойтахт олий ўқув юртига ўқишга кириши учун тест синовларига олиб бордим. Вақтни бўш ўтказмаслик учун дўкондан “Ҳуррият” газетасини сотиб олдим. Уни шу пайтгача биринчи маротаба кўришим эди. Энди асосий мақсадга ўтсам. Бизлар туман марказидан 20 км олисда яшаймиз. Лекин қизиқ бир ҳолат рўй бераяпти. Маошимиз ҳисобидан дуч келган нашрга обуна қилиб юборишади. Ҳатто ўзинг ҳам билмай қоласан. Сен у нашрни хоҳлайсанми-йўқми, буни ҳисобга олишмайди.

Менинг ўзимга қолса, “Оила ва жамият”, “Маърифат” газетасига обуна бўлмоқчи эдим. “Ҳуррият”ни ўқиб кўриб унга ҳам обуна бўлиш истаги туғилди. Бунинг учун, албатта, обуна бўлишни ўзимизнинг ихтиёримизга қўйишлари керак бўлади.

Журналлар обунаси тўғрисида икки оғиз. Агар журналлар ўз вақтида нашр этилса, адади 50-60 фоизга ошиши аниқ. Чунки баъзи журналларнинг январь сони июнда, май сони ноябрда нашр этилади. Улар агар ҳар ойнинг 10-кунигача нашр этишга етказиб берилса, нур устига аъло нур бўларди.

Газета вақтида чиқади-ю, журнал нега 3-4 ой кеч чиқиши керак? Ҳозир нашр қилиш муаммо эмас-ку. Яна бир мулоҳаза. Тармоқ газеталарига обуна бўлиш нима учун талаб қилинади. Хулоса сифатида шуни айтмоқчиманки, обуна бўлишни обуначига қўйиб беришсин.

Ҳ. ҲАМРОЕВА,
Бухоро вилояти, Жондор тумани

Акс-садо

ИСМИ ЖИСМИГА МОНАНДМИ?

Кейинги вақтда телерадио, театр, кино, қўшиқчилик, дубляжда талаффуз, овоз, оҳанг, нутқ маданияти, сўз масъулияти, адабий тил, ўзбекча фикрлаш ва ифодалаш, имло деган тушунча ҳамда талаблар беэътибор бўлиб қолганидан ташвишланиб юрган эдим. “Ҳуррият”нинг шу йил 17 сентябр сонида Зуҳриддин Исомиддиновнинг “Ўзбек талаффузи” номли мақоласи ярқ этиб чиқиб қолди. “Э, хайрият, бор экан-ку!” — дедим севиниб. Зеро, нафақат адиб-журналист, балки узоқ йиллар радиода ишлаган профессионал диктор сифатида бу муаммолар мени ҳам ўқтин-ўқтин ўртаб турарди.

Мақола муаллифи радиоканалларнинг, хусусан, FM радиоларида чучмал ва бачкана талаффуз қиладиган, сунъий оҳангда бидирлайдиган айрим сухандонларга аллома Ғафур Ғулом, атоқли санъаткорларимиз Аброр Ҳидоятов, Шукур Бурҳоновлар товушининг руҳафзолиги, товланишлари, мафтункорлигини ибрат тариқасида эслатиб ўтади. Шу ўринда улуғ актёр Шукур аканинг суҳбатларимиздан бирида айтган ушбу сўзлари ёдимга тушди: “Ўзбекнинг сўзи ўз оҳанги билан, исми жисмига монанд жаранглайди. Мана масалан, “Момақалдироқ” сўзини олайлик. Бу сўз оғиздан момақалдироқдек гулдираб чиқади. “Латиф” эса, майин, латиф эшитилади. Шунга эътибор бергин, окаси”.

Ҳа, шу боис ҳам ана шундай йирик саҳна дарғалари иштирок этган, Маннон Уйғур, Етим Бобожонов саҳналаштирган, Чўлпон, Ғафур Ғуломлар таржима қилган асарлар, Туйғуной Юнусхўжаева, Қодир Маҳсумов ўқиган ҳикоя ва ғазаллар қулоғимиз остида ҳамон ёқимли садо бериб, хушнуд этиб турибди.

Муаллифнинг шевачиликка оид фикрлари ҳам ўринли. Агар икки хоразмлик ёки наманганлик ўзаро гаплашиб турган бўлса, ўзга вилоятлик учинчи киши улар суҳбати мазмунини дарҳол англаб олиши мушкул. Ўтган ёзда Самарқанддан Наманганга меҳмон бўлиб келган бир танишимиз: “Юруна хобоза қиламиз” — дегани нима дегани? Тушунмадим”, — деди. “Юринглар, чўмиламиз”, деяпти, деб “таржима” қилиб бердим. Кейинги пайтларда телерадио, саҳнада, бадиий фильмлар, ҳатто дубляжда асосан пойтахт шеваси урф бўлиб боряпти. (Баъзан чет эл фильмларида “Онангни Учқўрғондан кўрсатаман” деган жумлалар ҳам эшитиляпти. Учқўрғон ҳам кўп экан-да). Яқинда трамвайда кетаётсак, биров шеригига деди: “Бешёғочга кетвотгандик, олдивузидан енги қопқора “Нексия” чиқиб қолди. Бу енги экан десов, орқаси дабдалад-е”. Буларнинг суҳбатини эшитиб “Ҳа-а, машинанинг енги бўлар экан-да, бунинг устига қора экан. Эҳтимол енги бўлса, ёқаси ҳам бордир”, — деб қўйдик.

Агар ҳар бир санъаткор, ҳар бир сухандон ёки кўрсатув олиб борувчи ўз шевасида гапираверса, адабий тил қаёқда қолади?

“Табиий, ҳар бир жойнинг ўз лаҳжасию шеваси бор. Кишилар уйда, кўча-кўйда ана шу шевада гаплашади. Аммо идорада иш юритилмайди. Корхона ва ташкилотларда адабий тил қўлланади. “Давлат тили” деган статус ҳам умуман тилимизга эмас, ўзбек адабий тилига берилган мақом. Фақат угина бутун ўзбек халқи учун ягона ва муштарак”.

Ҳақ гап. Бу фикрлар нафақат пойтахт, балки вилоятларда фаолият кўрсатаётган ўнлаб телерадио каналлари, санъат даргоҳлари, хусусий студиялар, умуман саҳнага, эфирга, экранга чиқаётган ҳар бир фуқарога тегишлидир. Зеро, қонун барчага баробар.

Ўзбекнинг сўзи исми жисмига монанд — дилбар ва донишманд, сермазмун ва самимий, жарангдор ва жозибали, равон ва равшан, муҳими ҳаммага тушунарли бўлмоғи лозим. Ўзбек лафзининг нафосати ва гўзаллигини оламга намоён этган буюк бобомиз Алишер НАВОИЙ:

Биз сўз ила улусга ўлимдин нажот,
Бир сўз ила ўлик тан топур ҳаёт,

дея сўзга эҳтиёт бўлмоқдан огоҳ этган эканлар, бу масъулиятни унутмаслигимиз лозим.

Абдуғани АБДУЛЛАЕВ,
адиб

Аҳвол

УЙ ИЧИДАГИ ЧОДИРЛАР...

Кўп бўлгани йўқ, пойтахтимизнинг Чилонзор тумани 16-кварталига қарашли 9-уйда истиқомат қиладиган бир танишимникига меҳмонга борганимда қизиқ ҳолатнинг гувоҳи бўлдим.

Дўстимникига келганимда мезбонлар дастурхон атрофида чордона қурганча тушлик қилишарди. Хаёлларимни олиб қочгани шуки, давра атрофидагилар пастқамгина чодир "пашшахона"да ўтиришарди. Анграйиб туришимдан нима демоқчи эканлигимни ўртоғим тўғри тушунди чоғи, изоҳ бера бошлади:

— Ўртоқ, тўғри тушунарсиз. Начора, иложимиз йўқ, уйда ҳаддан зиёд пашша ва чивинлар кўпки, улардан сақланишнинг бошқа иложи қолмаяпти.

Биласиз, ушбу ҳашаротлар ҳар хил юқумли касаллик вирусларини ташувчи паразитлар ҳисобланади. Шунинг учун нафақат тунда — дам олишимизда, балки кундузи — овқатланиш ва телевизор томоша қилиш пайтида ҳам "пашшахона"лардан жон сақлашга мажбурмиз.

Дўстимдан пашша-ю чивинларнинг бу даражада кўплиги сабабини сўрадим.

— Келишингизда эътибор бермабсиз-да, ён-атрофимизнинг қандай кўринишдалигига, мисоли "жунгли" ўрмонзорларига ўхшайди-я, — дея сўз бошлади ҳамсуҳбатим бошини чайқаганча. — Сиз "бу қаровсиз қолган дарахтларнинг пашшаларга нима дахли бор", деб ўйлаётган бўлсангиз керак. Ахир, бу дарахтзорлар ҳар хил паразит ҳашаротларнинг кўпайишига қулай шароитли маскан-ку. Кетишингизда уйимизнинг ертўласи қандай аҳволдалигига ҳам бир назар ташласангиз бўларкан. Кўпинча ишдан қайтарканман, "подвалимиз"нинг бир четидаги бетон ёриғидан отилиб чиқаётган сувни кўриб, "Агар уйимиз ертўласига кирсам, чўкиб ўлсам керак", деган фикр хаёлимдан ўтади. Худди ана шу қаровсиз ертўлалар ҳам пашша-ю чивинлар кўпаядиган "инкубатор" хоналарига айланиб қоляпти. Бу ёғини сўрасангиз, қачон биз ҳам уйимизда бошқалардек бемалол ўтириб, оила аъзоларимиз билан суҳбатлашамиз, телевизор томоша қиламиз, китоблар ўқиймиз, деб орзу қиламан.

Хўш, бу орзунинг рўёбга чиқишига нима тўсиқ бўляпти?

Акбар ХАЛИЛ

Ташвиш

САРИОСИЁ УСТИДАГИ “БУЛУТЛАР”

қачон тарқалади?

... Аслини олганда бу ерда гап одатдаги булутлар ҳақида эмас, “яшнаётган, гуллаётган ўлка” деб ном олган Сариосиё туманининг эркин нафас олишига йўл қўймаётган чиқинди газлардан ҳосил бўлган булутлар ҳақида кетяпти.

Туман автокорхоналари дарвозаларидан ҳар куни ишга чиқаётган учта автомобилнинг биттаси шундай аҳволдаки, улардан атмосферага чиқаётган зарарли газлар ҳажми мавжуд ҳамма меъёрларидан ҳам кўпроқдир. Сариосиёликлар нафас олаётган ҳавога ҳар йили қарийб 50 минг тоннага яқин заҳарли модда аралашмоқда. Жон бошига ҳисоблаб чиқилса, ҳар бир кишига қарийб 330-360 килограммга тўғри келади.

Аянчли рақамлар ана шундан иборат. Маълумотлар атроф-муҳитни ифлослантиришда автомобиль транспорти биринчи ўринда туришини кўрсатмоқда.

Ана шундай мусобақада автомобиль транспорти муттасил карвонбошилик қилишига нима имкон бермоқда? Энг аввало, машиналардан фойдаланишда бошқармалар ва айрим трестлар етарли даражада назорат ўрнатмаганлиги автохўжаликларда замонавий техника-таъмирлаш базаси йўқлиги бунга сабабдир.

Автохўжаликларнинг деярли ярми назорат-техника пунктларига эга эмас. Карбюраторларни созлайдиган асбоблари бўлган автопарклар жуда оз.

Бу ишда автосервис корхоналари кўп жиҳатдан ёрдам беришлари мумкин эди: вилоятимиздаги автосервис техника хизмати кўрсатиш станцияларида “инфалит” газоанализаторлар мавжуд. Лекин улардан ҳам жуда кам фойдаланилмоқда.

Бундан ташқари, автомобилларга техник-хизмат кўрсатиш бирлашмасида ҳам ишлар яхши эмас. Бу ерда хусусий транспортнинг техникавий ҳолатини текшириб туришдан ҳар қандай баҳоналар билан бош тортилмоқда. Бир қатор станциялар мавжуд қоидаларга қарамай, умуман диагностика ускуналарига эга эмас.

Сўнгги вақтларда эпидемиологлар, атмосферани муҳофаза қилиш инспекцияси, туман ҳокимияти мутасаддилари, ДАН ходимлари ана шу оғир жабҳадаги курашда тобора қатъият кўрсатаётганликларини айтиш ўринлидир. Лекин барибир асбоблар етишмаяпти, юқорида айтиб ўтилган инспекциянинг эса ўз транспорти йўқ. Сариосиё туманида вужудга келган аҳволни тубдан ўзгартириш вақти етди.

Аннамурод ЖУМАҚУЛИЕВ

Мулоҳаза

МАТБУОТ — МУҚАДДАС МЕҲРОБ

фақат унга муносиб бўлмоқ керак

Матбуот — ҳаёт ойнаси. Матбуотнинг тезкорлиги, жанговарлиги, кучи шунда кўринади. Матбуотнинг кучи — унинг ростгўйлигида, ҳақиқатни ёрита билишидадир.

Эндиликда республикамизда кўплаб газета ва журналлар чоп этилмоқда. Қурби етган вазирликми, ташкилотми, нодавлат жамоами газета, журнал чоп этмоқда. Алоҳида таъкидлаш жоизки, бугун журналистнинг ижодий меҳнатига "қизил қалам" урадиган, назорат қиладиган цензура йўқ. Шунинг маҳсули бўлса керак, кўплаб матбуот нашрларимизда эркин фикрли мақолалар, мунозарали чиқишлар тез-тез кўзга ташланмоқдаки, булардан қувонмай бўлмайди. "Ҳуррият", "Моҳият", "Мезон", "Қадрият", "Маҳалла" сингари ва бошқа кўплаб нашрларнинг пайдо бўлиши истиқболда Ўзбекистон оммавий ахборот воситаларининг келажаги порлоқлигидан дарақдир.

Ҳаёт бир текис эмас, унда муваффақиятлар билан муаммолар, ташвишлар бор. Бошланган иқтисодий ислоҳотлар осонликча кечмаётир. Эскича фикрлаш, шўро замонидан қолган қарашлар айримларда тўла йўқолгани йўқ. Коррупция, порахўрлик, суиистеъмол ва бошқа шу каби иллатларнинг борлигидан кўз юмиб бўлмайди. Булар жамият ижтимоий қатламларининг турли бўғинларида, давлат тизимида ҳозир ҳам учрамоқда. Хўш, булар вақтли матбуотимизда қандай фош этилмоқда, акс-садо бермоқда? Бу каби кўзбўямачиликлар "Зеркало XXI века", "Ҳуррият", "Моҳият", "Фидокор" сингари даврий нашрларимизда чиқаётган ўткир мақолаларда, публицистик чиқишларда кўринмоқда. Бундан хурсанд бўлмоқ керак. Аммо ҳамма нашрлар ҳақида шундай деб бўлмайди. Кўпгина матбуот органлари — газета ва журналларга раҳбарлик қилаётган ҳамкасбларимиз ҳаёт ҳақиқатини ёритишда жуда эҳтиёткорлик билан ёндашадилар, гоҳида сусткашлик қиладилар. Кимдандир қўрқиб, чўчиб, ҳадиксираб турадилар. Ҳаётни мумкин қадар безаб кўрсатишга ҳаракат қиладилар. Бунга мисоллар керакми? Мана, марҳамат. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларининг нашрлари нуқул ўз муассисларининг яхши ишларини ёритишдан, олқишлашдан нарига ўтмайдилар. Тўғри, давлатимизда қонун устуворлигини таъминлаш шулар зиммасида. Шу билан бирга маъмурий идоралар фаолияти камчилик ва қусурлардан ҳам холи эмас. Улар орасида ишда суиистеъмолликлар, гоҳида қонундан чекиниш ҳоллари рўй бермоқдаки, бу қусурлар улар матбуотида ва бошқаларида ҳам ифодасини тўла топмаётир. Агар миллий матбуотимиз демократик матбуот бўлса, нега шундай иллатлар ҳақида бонг урмайди? Бу газета ва журналларнинг ходимлари томонидан шунга ўхшаш камчиликлар кам ёритилади?

Қуруқ гап қулоққа ёқмайди. Мана, бунга бир мисол. 1996 йилнинг мартида Шаҳрисабзда бўлиб ўтган воқеани республикамиздаги на бир нуфузли журнал ёки газета ёритди. Бу ҳодиса ҳатто телевидениемиз назаридан ҳам четда қолди. Аввал Шаҳрисабзда бошланиб, сўнг Қарши ва Тошкентда давом этган суд жараёни ҳуқуқ-тартибот маҳкамаларида ишлаётган айрим дўстларимизнинг кирдикорларини кўрсатди. Бир аёлга, нотавон онага улар томонидан ўтказилган зуғум, ситам ва жабрга асло чидаб бўлмасди. Онанинг бағридан болалари юлиб олиниб, мактаб интернатига топширилиши қуракда турмайдиган гап бўлган эди. Уларнинг жабридан аёлнинг қариндош-уруғлари, укалари ҳам азият чекди. Изқуварларимиз ўлмаганни "ўлди"га чиқариб, бахтиқаро аёлни қотилликда айблашди: Қашқадарё дарёсидан топилган номаълум жасадни сенинг эринг деб бўйнига қўймоқчи бўлдилар. Аммо Ҳидоят опанинг эри тижорат ишлари билан Россиянинг Тюмен вилоятига бирмунча муддат кетиб қолган бўлади. У қайтиб келгандан сўнг масала ойдинлашади. Изқуварларимизнинг эса ёлғон версиялари жамоатчиликка маълум бўлиб қолади. Бундан вақтида хабар топган республика прокуратураси қонунларимизни оёқости қилган вилоятдаги ҳуқуқ-тартибот ходимларининг бир гуруҳи устидан жиноий иш қўзғатади, уларни қамоққа олади. Шундан сўнг айбсиз айбдор Ҳидоят Ашурова рўшноликка чиқади, эл-юрт олдида юзи ёруғ бўлади. Қимнинг ким эканлиги одамларга аён бўлади. Мустақил мамлакат қонунчилиги посбони бўлиб, аммо бу қонунларни менсимаган, "эҳтиётсизлик қилган", ундан рўйи рост чекинган ҳуқуқ ходимларидан 11 киши турли муддатларга озодликдан маҳрум этилди. Улар кимлар дейсизми? Буёғи туман прокуроридан тортиб, терговчи, жиноят қидирув бўлими тезкор вакили, бошлиғи, ҳатто туманлараро тиббиёт экспертизасининг раҳбаригача қора курсига ўтқазилди.

Мен журналист, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг аъзоси, нуфузли бир журналнинг Қашқадарё вилоятидаги ўз мухбири бўла туриб, ушбу воқеага бағишланган "Топталган тақдирлар" суд очеркимни ўзим ишлаган нашримда чиқара олмаганимга ҳамон афсусдаман. Бу суд очерки ҳозир ҳам ғаладонимда ётибди. Худди шунга ўхшаш яна бир мақола — "Милиция капитанининг кечинмалари" деган эссем ҳам олти йилдан буён матбуот юзини кўргани йўқ. Айрим бош муҳаррир ҳамкасбларим буни берсак, "бошимиз балога қолади" деб ҳанузгача чўчийдилар. Зиммаларига мажбурият олишни истамайдилар. Агар матбуотимиз эркин, демократик, цензурасиз матбуот бўлса, ҳақиқатни ёритишдан нега чўчишади? Бир газетада икки йилдан буён "Милиция ҳақида сўз" мақолам "дам еб" ётибди. Бунда мен ҳаётимиз посбонларини танқид қилганим йўқ. Ўзим билан ички ишларда хизмат қилганлар ҳақидаги эсдаликларимни, ўй-фикрларимни, милициянинг вазифалари, ҳаётдаги ўрни ҳақида ёзганман. Қайсики, газета ва журналнинг раҳбари журъатсиз бўлса, ўқишли мақолаларни беришдан ўзини тийса, у нашр ўз ўқувчисини тополмайди ва обунаси ҳам шунга яраша бўлади. Ҳар бир газета ва журнал ўзи олган номни оқлаши, ўз номига яраша бўлгани яхши.

Даврий нашрларимизда айрим пайтда танқидий мақолалар, мулоҳазали чиқишлар, нуқтаи назарлар, долзарб мавзу рукни остида эълон қилинаётгани рост. Бироқ мени бу чиқишларга жойлардаги мутасаддиларнинг муносабати, фикри кўпроқ қизиқтиради. Демоқчиманки, матбуотнинг таъсир кучини улар қандай ҳис этмоқдалар? Айрим жойларда, хусусан, Қашқадарё вилоятида республика матбуотидаги танқидий чиқишларга беписандлик билан қараш сезилмоқда, силлиққина, тил учида жавоб бериш билан чегараланиляпти. Гоҳида бу ҳам бўлмаётир. Масалан, "Халқ сўзи" газетасининг шу йил 21 январда босилган "Кўзбўямачилик" номли танқидий мақолага на вилоят, на Қамаши туман ҳокимлиги муносабат билдирди. Шунингдек, отахон газеталардан бири "Ўзбекистон овози"нинг шу йил 11 январь сонида босилган каминанинг "Миллионларни совурган буйруқ" мақоласига ҳам мана орадан шунча вақт ўтаяптики, жавоб йўлланганi йўқ. Бунинг эса сабаби бор: миллионлар, ҳатто миллиардлаб пул айнан собиқ вилоят ҳокими Шуҳрат Бегматовнинг буйруғи, қарори билан совурилгандан сўнг бу исрофгарчиликнинг жавобини ким беради? Қарши шаҳрининг Эски шаҳар мавзесида чалакам-чатти қурилган ва халқ насибасидан юлиб олиниб, лойиҳасиз бунёд бўлган "Сайилгоҳ" 2001 йилда вилоят ҳокимлигининг буйруғи билан барпо этилган бўлиб, орадан ҳеч вақт ўтар-ўтмас чўкиб, яроқсиз ҳолга келиб қолган эди. Бунинг натижасида миллиардлаб сўмлик қурилиш материаллари ер остида қолиб, ўзлаштирилиб кетди. Хўш, шундай экан, бугунги кунда ким ҳам айбни ўз бўйнига олгиси, ўз орқасини ўзи очгиси келади? (Бу ҳақда шу йил 11 январда "Ўзбекистон овози" газетасидаги мақолада батафсил ёзилган).

Халқ мулкига, давлат маблағига ачинадиган одам бу дунёда кам экан. "Сайилгоҳ"га сарфланган маблағ, миллиардлаб сўмлик қурилиш материаллари, мармар ҳовузлар ва арикчалар, уларга ўрнатилган фавворалар, маданий-маиший бинолар, юнонча амфитеатр, қўйингки, у ерда қурилган, лекин чала вайрон ҳолига келиб қолган иншоотлар ҳозир бузилиб, айтишларича, "Сайилгоҳ" ўрнида бозор қуриш мўлжалланган эди. Шундан кейин кўплаб транспортларда бир ойдан озроқ вақт у жойнинг тупроғи олиб чиқилди. Бироқ кейинги миш-мишларга кўра, бозор қурилиши ҳам тўхтатиб қўйилган.

Қизиқ, бу дунёда биров қураркан, биров бузаркан, "Сайилгоҳ" давлат буюртмаси лойиҳаси билан қурилганда эди, бунчалик ортиқча харажат бўлмасди. Эл-юртнинг маблағи ҳавога совурилган эди. Уни, тўғрироғи, "ер ютмас" эди. Бизда мана шундай қурувчилар "узоқни кўзловчи"лар борлигидан шу ҳолга тушиб турибмиз. Ҳеч бир зот — у амалдорми, бошқами, юрт маблағи, халқ бойлиги ҳақида кам ўйлар экан. Шуниси кишига алам қилади.

Матбуотни айрим амалдорларга, мансабдор шахсларга муте қилиб қўйиш ярамайди. Республика нашрларининг вилоятдаги мухбирлари, айниқса, обуна даврида шундай қийналадиларки, асти қўяверинг. "Фалончи ака, газетамизга шунча дона обуна қилиб беринг", деб ялинадилар. Катта шоиримиз Абдулла Орипов айтганидек, "ҳаргиз илтимосга кунинг қолмасин!" Илтимосингни оғриниб, гоҳида ғижиниб бажарган шахс матбуотни писанд қиладими, танқидий мақолангга муносабат билдирадими? У учун газета, журнал бир буюмдай туюлади-да.

Обуна баҳона бўлиб, ўтган йил Қаршидаги аграр-иқтисодиёт коллежига борган эдим. Коллеж директори Ибод Саъдуллаев хонасида экан. Унинг иш столи устида бир неча хил газета ва журналларнинг тахланиб турганини кўрдим-да, сўрадим:

— Домла, буларни ўқийсизми ё сонма-сон йиғиб борасизми?

У мийиғида кулиб:

— Талабаларимиз, жамоамиз билан ҳар йили ярим миллион сўмлик газета ва журналларга обуна бўламиз. Мен нон олмасам-да, матбуот варақламасам, кўнглим жойига тушмайди. Талабалик давримдан бу менга одат.

Унинг гаплари рост эди. Столи устида ётган газета ва журналларни бирма-бир кўрсатаркан, айрим нашрлар ҳақида ўз мулоҳазаларини ҳам яширмади.

— Газета ва газетхон ўртасидаги алоқани мустаҳкамлаш керак. Газетхон ва журналхонлар билан учрашувлар, тўғридан-тўғри мулоқотлар ўтказиб, мавзу ранг-баранглигига эътиборни қаратмоқ лозим. Матбуотда ўткир, тарбиявий аҳамиятга молик мақолалар кўпроқ босилса, ҳаётий муаммоларимиз дадил кўтарилса, унинг обрўси ҳам ошади, обунаси ҳам енгиллашади.

Мен республика газеталаридан бирига йил бошида бир мақола кўтариб бордим. Бош муҳаррир мақолани ўқиб, маъқул топди ва олиб қолди. Мақоланинг қайси бўлимдалигини аниқлаб, қўнғироқ қилдим. Бўлим муҳарриридан мақола билан танишган-танишмаганлигини сўрадим. У мақолани ўқиганлигини, раҳбариятга кўриб чиқиш учун берганлигини айтди. Орадан яна бирмунча вақт ўтди, мақоланинг тақдири билан қизиқиб яна ўша кишига қўнғироқ қилдим. Бўлим муҳаррири раҳбарият мақолани тегишли вазирликка кўриб чиқиш учун юборажагини билдирди. Мен бундан норози бўлдим. Ва ундай бўлса, мақолани ўзим ҳам шикоят хати тариқасида вазирликка юборишим мумкин эди-ку, дедим. Мақола барча фактик материалларга бой, тафтиш ҳужжатлари унга тиркалган бўлса, уни вазирликка юборишга бало борми? Газета ё вазирликка тобеми? Ундан сўраб иш қиладими? Шундан сўнг бўлим муҳарриридан мақолани вазирликка юбормасликни, ундаги факт ва далиллар ғоят катта қийинчиликлар билан қўлга киритилганини тушунтирдим. Бўлим муҳаррири илтимосимга на "ҳа" деди, на "йўқ". Сукут сақлаб, телефон гўшагини қўйди.

(Давоми 2-бетда)

Mustaqil gazeta HURRIYAT

Журналист суриштируви

«ҚАЛЪАКЎЛ»ДА БАЛИҚ БЎЛМАЙДИ

Лекин шундай бўлса ҳам 5,4 гектар ер Ортиқбойга бериб юборилди.
Аҳоли эса энди ерсиз ва боғсиз қолади

I

Хоразмнинг ўтмиши, тарихи узоқ-узоқларга бориб тақалади. Бу воқеа ҳам кечмишдан бир қатра, холос. Битикларда воқеликнинг аниқ йиллари таъкидланмаган, лекин ҳақиқат эканлиги аниқ.

Хоразм вилояти Янгибозор туманининг Оёқдўрман қишлоғида қадимдан ўтроқ аҳоли истиқомат қилиб келган. Улар асосан деҳқончилик ва чорвачилик билан шуғулланиб, ҳаёт кечиришган. Ўзларига тўқ, бой-бадавлат яшаганлар. Ёвмут туркманлари эса қишлоққа бостириб келиб, аҳолининг бойликларини, мол-мулкларини талаб кетаверишган. Бу ҳол қайта ва қайта такрорланавергач, қишлоқ кадхудоси Эшон бобо фалокатнинг олдини олишни обдон ўйлади. Катта бир кўл қазиш ва, албатта, у мустаҳкам истеҳком вазифасини ўташи мумкинлиги ҳақида халққа маслаҳат солди. Ҳамма бу фикрни яктан қўллаб-қувватлади. Алп келбатли йигитлар дарҳол бел боғлаб, кўл қазишга киришадилар. Аҳоли жуда катта ҳашар уюштирган. Натижада айтилган кўл бунёд қилинган. Кунларнинг бирида Эшон бобонинг доно маслаҳати қўл келди. Ёвмутлар бостириб келаётганлигидан хабар топган халқ ўз бойликларини хумларга жойлаб кўлга ошиқдилар. Ҳа, аҳолига бу кўл қалъа вазифасини ўтади. Ўшандан буён унинг номи "Қалъа кўл" деб аталади. Ҳозирда ҳам бу кўлда ўша даврлардан қолган хум ва бошқа сопол буюмларнинг қолдиқлари бор.

II

Бир куни биз юқорида ҳикоя қилган "Қалъакўл" даҳасида (мавзесида) истиқомат қилувчи Рашид Йўлдошев ийманибгина хонамга кирди. Салом-аликдан кейин муддаога кўчди. Йигитнинг айтишига қараганда, "Қалъакўл"да яшовчиларнинг ҳасрати бисёр экан. Даҳага бир бориб воқеликка холис баҳо беришимни илтимос қилди.

"Қалъакўл" нари борса тўрт гектарча майдонни эгаллаган оқава сувлардан иборат кўлмак, ундан сувнинг чиқиб кетиш имкони бўлмагач, анча ифлос. Устига-устак кўл сатҳини қалин экинзорлар қоплаб олган. Чор атрофида юздан зиёд хонадон истиқомат қилади. Уларнинг боғларига зимдан разм соламан. Олма, узум, беҳи, нок, ўрик... Қўйингки, сархил мевалар бисёр. Булардан ташқари, майингина эсаётган шабада шивиридан шавқ олган бўйтераклар-чи. Наздимда, оҳиста чапак чалиб, сирли қўшиқ куйлаётгандай. Чорбоғлардан таралаётган нозвойрайҳонгулларнинг хушбўй ифори дилларга иliқлик, хушкайфият бахш этади. Бирам гўзал, бирам гўзалки, сўлим табиатнинг тароватига тасаннолар ўқийсан дилдан.

Ана шулардан баҳра олиб "Қалъакўл" бўйларига қайтаман. Кўл аҳолининг истиқомат жойларига жуда яқин, бор-йўғи 15-20, нари борса аранг 50 метр нарида ястаниб ётибди. Йиллар, асрлар мобайнида эгасиз бўлиб келган кўлни кейинги 10-15 йил ичида шу атрофда яшовчи аҳоли ўз хонадонларига яқин бўлган бир қисмини кўмиб, қанча-қанча автомашиналарда тупроқ келтириб ташлаб экинзорга айлантирганлар. Тўғри-да, фойда бермайдиган кўлдан не наф! У анча чуқур. Кўл сувининг тозаланиб туриши, унинг кириши, чиқиб кетиши учун сира-сира имконият йўқ. Бас, шундай экан, бу ерда балиқчиликни ривожлантириш ҳам даргумон.

Муаммонинг чигал томони ҳам ана шунда! Одамларнинг ҳасратларга тўла армонли дардларини тўкиб солганича бор экан. Келинг, уларнинг куюнчаклик билан айтган гапларига қулоқ тутайлик:

— Саодат Собирова бўламан. 1947 йилда туғилганман, — дейди қўллари меҳнатда қаварган аёл. — Бундан ўн икки йил муқаддам, яъни 1991 йилда "Халқобод" жамоа хўжалигининг ўша даврлардаги раҳбарларидан рухсат сўраб, гарчи уларнинг балансида бўлмаса-да, хароба аҳволда ётган қамишзорлардан иборат бўлган "Қалъакўл" атрофидаги ташландиқ майдонни ўзлаштирдик. Ўз кучимиз ва шахсий маблағимиз эвазига салкам етти минг, аниқроғи, 6732 квадрат метр ерни машаққатлар билан очдик. Камида 400-500 юк автомашинада тупроқ келтириб ташладик. Ернинг унумдорлигини ошириш мақсадида 30-40 тележка маҳаллий ўғит билан ишлов бердик. Мана 5-6 йилдирки, меҳнатларимиз жойига тушиб, еримиз дурустгина ҳосил беряпти. Шоли экиб, бир нав тирикчилик ўтказиб келяпмиз. Ширкат хўжалигида меҳнат қилган билан даромад йўқ. Уч йил бўлди пилла учун пулни ҳам олмадик. Пудрат ерида қилган меҳнат учун олишимиз керак бўлган маблағларимизга ҳам имзо чекиб борамиз. Чунки ҳар йили кузда ширкат хўжалиги бошқарувидан ер тузувчи, ҳосилот ва бошқалардан иборат комиссия келиб, еримизни ўлчаб кетишади. Шу асосда хўжаликка ердан фойдаланганлик учун маблағ тўлаймиз. Етса, ойлик маошимизни, етмаса, 800-1000 килограмм атрофида шоли топширамиз. Албатта, булар жамоанинг муҳосиблик хужжатларида ўз аксини топган. Ўша 6732 квадрат метр ердан фойдаланиб келаётганлигимиз, деҳқончилик қилиб бир кунимиз ўтиб турибдику, деб маошларимизни талаб қилмаймиз.

Энди эса... (опа юм-юм йиғлайди) бутун аъзои баданим ёниб кетяпти. Янгибозор туман ҳокимининг 2003 йил 3 апрель кунги қарорига асосан "Халқобод" ширкат хўжалиги тугатилиб, унинг замирида фермерлар уюшмаси ташкил қилинди. Шу муносабат билан 236-, 237-, 238-, 239-контурларда жойлашган умумий майдони 5,9 гектар бўлган "Қалъакўл" Ортиқбой Раҳимовга балиқчиликка ихтисослашган фермер хўжалиги ташкил қилиш учун 10 йил муддатга ижарага берилди. Бу юзасидан фермер хўжалиги билан туман ҳокими Эргаш Тоиров ўртасида шартнома ҳам имзоланган. Эгаллаб ўтирган еримизни ўзимизга деҳқон хўжалик қилиб беринг, деган арз-додимизга ҳеч ким қулоқ солмади. Аризаларимиз инобатсиз қолиб кетаверди. Ахир, бундан-да баттар ноҳақлик бўладими, иним! Ёхуд инсон меҳнатининг қадрини менсимаслик шу даражага бориб етдимикан! Адолатсизлик оқибатида қийналяпмиз.

Саодат опа яна йиғлади.

III

Камида уч ой мобайнида Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 22 январдаги қарорини ижро қилиш учун ширкат хўжалигида ташкилий комиссия иш олиб борди... Борди-ю, ташкилий комиссия аъзолари холис фаолият кўрсатганларида, масала шу даражада чигаллашмаган бўлармиди?..

Ўша "Қалъакўл" массивида истиқомат қилувчи кўпчилик аҳоли минг машаққатлар эвазига ўзлаштирилган ерларини деҳқон хўжалиги қилишни сўраб ариза берганлар. Лекин уларнинг талаблари, ўринли эътирозлари эътиборсиз қолиб кетаверди. Лоақал бирон-бир шахс бу масаланинг туб моҳиятини ўрганмади. Аксинча 5,9 гектар "Қалъакўл" Ортиқбой Раҳимовга балиқчиликка ихтисослаштирилган фермер хўжалиги ташкил қилиш учун бериб юборилди.

Нуфузли ташкилот мутасаддилари — вилоят табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси, вилоят санитария-эпидемиология станцияси вакиллари нега воқеликни реал кўз билан кўрмасдан хулосалар берди экан! Бунинг туб замирида қандай мақсадлар ётибди? Табиатни муҳофаза қилишми ёки одамлар соғлиғига зарар етказишми? Ўйлаб-ўйлаб ўй тагига етолмайсан одам.

IV

Бу юзасидан мутахассисларнинг фикри қандай? Шуни билиш мақсадида Хоразм балиқ маҳсулотлари ҳиссадорлик жамиятида бўлиб, етакчи мутахассис, бош балиқшунос Давлатназар Қаландаров билан суҳбатлашдик:

— Балиқ ҳам тирик жонзот. Унинг ривожланиши учун биологик жараён зарур. Кўлда бир томондан келадиган сув иккинчи томондан чиқиб кетиб, тозаланиб туриши керак. Бир ўйлаб кўринг: пақирдаги сув уч-тўрт кун туриб қолгудек бўлса, дарров айнийди. Уни тўкиб ташлаб, янгидан ишлатамиз. Балиқчиликни ривожлантириш биринчи навбатда сувга бориб тақалади. Ҳар йили кеч кузда балиқ кўпайтирилаётган кўлнинг суви батамом йўқотилиб, унинг ўрни ҳайдалади. Акс ҳолда экин ва бошқа ўт-ўланлар ривожланмайди.

Жамоамизга қарашли бўлган табиий кўллар, айтайлик, "Улли Шўркўл", "Обилкўл"да табиий шароитда ҳар гектарига ошиб борса, 2,5-3 центнердан балиқ олиш мумкин. Агарда жамоамиз кўлларидаги балиқлар омухта ем, минерал бирикмалар билан парвариш қилинса, гектарига 10 центнердан ҳосил олса бўлади. Кундай равшанки, аҳвол шундай экан, "Қалъакўл"да балиқчиликни ривожлантириш ўта қийин ва машаққатли. Даромад олиш тугул, кетган харажатни ҳам қоплаб бўлмайди.

Мутахассис ҳақ гапни айтди. "Қалъакўл"да балиқчилик фермер хўжалиги ташкил этиш хомхаёл. Тўғриси, ақлга сиғмайдиган иш. Кўл атрофида юздан зиёдроқ хонадон истиқомат қилади. Борди-ю, кўлга сув қўйиб юборилса, ўша хонадонларнинг боғу роғлари захлаб кетади. Бинойидек мева бериб турган боғлар қовжираб қолади. Ўша ердаги юзлаб аҳолининг насибаси қирқилади.

Бундан ташқари, экология бузилади. Атроф-муҳитнинг ифлосланиши оқибатида антисанитария ҳолати вужудга келади. Одамлар соғлиғи билан боғлиқ ўта муҳим долзарб муаммо юзага келиши табиий. Бундан ташқари, аҳоли ўртасида ҳар хил касалликлар тарқалиб, нохуш ҳолатлар юзага келиши мумкин.

Кези келганда бир нарсани айтиб ўтиш ўринлидир. Мутасадди ташкилот вакиллари, хусусан, балиқчилик табиий сув ҳавзаларини балиқ овлаш корхоналарига ижара бериш масалаларини кўриб чиқиш бўйича вилоят комиссияси, ҳокимлик вакиллари ушбу масалага холис баҳо бериб, тўғри хулоса чиқарса, бу борада кўпчиликнинг хоҳиш-иродасини инобатга олса, мақсадга мувофиқ бўларди. Бу билан одамлар манфаати, қолаверса, яшнаб турган юздан зиёд хонадоннинг боғлари — она табиат муҳофаза қилинган бўларди.

Шавкат ХУДОЙБЕРГАНОВ,
журналист,
Хоразм вилояти

Фикр

ЯНГИЛИКНИ БАҲОЛАШ МЕЗОНЛАРИ

Римлик машҳур нотиқ, нутқ санъати ҳақидаги 12 томлик асар муаллифи Квинтилиан (милодий I аср) ўзи сезмаган ҳолда журналистиканинг янгиликлар соҳасига катта ҳисса қўшган эди. У ҳар қандай воқеа ёки ҳодиса ҳақида улар қуйидаги еттита саволга жавоб бергандагина маълум бир хулоса чиқариш мумкинлигини уқтиради: ким, нима қилди, қаерда, қайси воситалар билан, нима учун, қандай, қачон? Гап шундаки, замонавий журналистиканинг талаби ҳам шу. Янгилик баён қилинган ахборотнинг дастлабки 2-3 жумласи (биринчи хатбошиси) албатта юқоридаги саволларга жавобни ўз ичига олиши керак.

Аммо фақатгина ўша саволларнинг жавоби мавжуд бўлган ахборотни янгилик сирасига киритиб бўлмайди. Унга янгиликка хос қатор жиҳатлар етишмайди. Улар нималардан иборат?

Янгилик даъвосида бўлган ахборот аввало ғайриоддий ва қизиқарли бўлмоғи зарур. Бу ҳақда гап кетганда "Агар ит одамни тишласа, бу янгилик эмас, аммо одам итни тишлаб олса, бу янгилик", деган сўзларни келтириш одат тусига кириб қолган. 1880 йилда "Нью-Йорк сан" газетаси мухбири Жон Богарт айтган ушбу фикрни бизда айримлар негадир айнан тушунишади ва уни ҳазм қилишолмайди. Аслида бу сўзлар янгилик қанчалик ғайриоддий бўлишига кучли бир ишорадир. Одам итни қопмаслигини, мабодо шундай бўлиб қолганда, бу ўта ғайриоддий ҳол бўлишини ҳамма билади-ку!

Бошқа бир америкалик журналист бундан ҳам кескинроқ фикр билдирган: "Янгилик, бу — ғайриоддий, кутилмаган воқеадир. Воқеанинг бир текисда бориши янгилик эмас. Агар самолёт ўз вақтида учган бўлса, биз буни янгилик деёлмаймиз, агар у ҳалокатга учраса, афсуски, янгилик деб айта оламиз.

Янгиликнинг олдига қўйилаётган яна бир талаб ахборотнинг янги бўлишидир. Лекин ҳар қандай янги хабар ҳам янгилик ҳисобланмайди. Масалан, бирорбир танишимизнинг янги уй сотиб олганлиги ҳақидаги хабар ҳам янгилик ҳисобланмайди. Лекин у фақат ўша танишимизнинг оила аъзолари ва яқин кишилари учунгина қизиқиш уйғотувчи янгилик саналади. Қолганларни бу хабар қизиқтирмайди. Демак, янгилик кўпчилик учун қизиқарли бўлга воқеа ё ҳодиса ҳақида маълумот бермоғи лозим. Масалан, машҳур кишилар ҳаётидан олинган кўпгина фактлар аҳолининг каттагина қисмида қизиқиш уйғотадиган янгилик саналади.

Бундан янгиликка бўлган яна бир талаб – у кўпчиликнинг қизиқишини уйғотиши лозимлиги ҳақидаги талаб келиб чиқади.

Юқорида билдирилган фикрларни якунлаб, янгилик деб аташга муносиб бўлган ахборот қуйидаги талабларга жавоб бериши кераклигини уқтириш мумкин:

1. Ҳозиргача ўқувчиларга (томошабинлар, тингловчи) номаълум бўлган факт ҳақида маълумот беради.
2. Яқинда содир бўлган ва ҳали кўпчиликка маълум бўлмаган воқеа ё ҳодиса ҳақида маълумот беради.
3. Ғайритабиий бўлган, онда-сонда учраб турадиган ёки ўша ҳудуд учун хос бўлмаган воқеа ҳақида маълумот беради.
4. Жамоатчилик фикрини уйғота оладиган воқеа ҳақида маълумот беради.
5. Машҳур шахс ҳаётига доир янги маълумот беради.

Лекин бу билан ҳам биз ҳали "Янгилик нима?" деган саволга тўла жавоб бера олдик, деб айтолмаймиз. Мутахассислар янгиликка асос бўла оладиган яна бир қатор омиллар мавжудлигини таъкидлашади. Масалан, АҚШ журналисти Эверетт Дэннис қуйидагиларни ахборотда янгилик мавжудлигини аниқлашга имкон берувчи омиллар, деб ҳисоблайди:

1. Ихтилоф (танглик-зиддият)
2. Тараққиёт (зафар-муваффақият)
3. Ҳалокат (мағлубият-емирилиш)
4. Оқибат (жамиятга таъсир этмоқ)
5. Машҳурлик (ижтимоий ёки сиёсий намоянда)
6. Янги фактнинг мавжудлиги (ғайриоддий, ҳатто фавқулодда ғайриоддий)
7. Инсонларча қизиқиш
8. Ўз вақтида рўй бермоқлик (янги, ҳозиргина содир бўлган ҳолат)
9. Яқинлик (маҳаллий муаммо)

Янгилик нима эканлигини аниқлаш фақат мутахассислар ва ОАВ ходимлари учунгина керак, деб ўйлаш хатодир. Ҳаққоний сайловлар орқали сайлаб қўйиладиган лавозимларни эгалламоқчи бўлган ҳар қандай сиёсатчи шу кеча-кундузда мавжуд вазиятда янгилик нимадан иборат эканлигини назарда тутган ҳолда ҳаракат қилмаса, сайловларда ютқазиб қўйиши ҳеч гап эмас. Шунингдек, оммавий ахборот воситасининг муваффақияти, келажаги ўқувчи (томошабин, тингловчи)га боғлиқлигини инобатга оладиган бўлсак, аҳоли ҳам янгиликка холис баҳо бера олиш даражасида бўлмоғи зарур. Ҳозиргача матбуотда бериладиган янгиликни фақат журналист, муҳаррир (бўлим бошлиғи), бош муҳаррир белгилаб келмоқда. Улар ўзларнинг ўлчами асосида аҳолини нимадан хабардор қилиш маъқулроқ ва қандай ахборотда янгилик йўқлиги учун у муштарийлар диққатини тортолмаслигини аниқлашмоқда. Шу сабабдан ҳам майда-чуйда, кунда содир бўлиб турган, кўпчилик диққатини жалб этолмайдиган "янгиликлар" матбуотимизда сероб. "Далага гўнг чиқарилди", "ғўза гуллади", "фалон бригада пилла (мева, сабзавот...) топшириш режасини бажарди", "болалар боғчаси таъмирдан чиқарилди" каби хабарлар марказий матбуот орқали янгилик сифатида талқин этилмоқда. Ахборотни етказишда кўп ҳолларда факт ва шарҳ, яъни мухбирнинг шахсий фикри билан бўлган воқеанинг тафсилоти аралашиб кетмоқда. Буниси бошқа мавзу бўлганлиги учун унга бошқа мақолада алоҳида тўхталиб ўтиш лозим, деб ҳисоблаймиз.

Ана шуларни ҳисобга олиб таъкидлаш жоизки, янгиликка баҳо бериш мезонларидан қанча кўп одам хабардор бўлса, шунча яхши.

Профессор О. Самарцев ўзининг "Замонавий коммуникатив жараён" номли ўқув қўлланмасининг "Журналистиканинг назарияси ва услуби" деб аталаган иккинчи қисмида янгиликка баҳо беришнинг қуйидаги мезонларини санаб ўтган:

Ахборотнинг, унинг манбаининг ўқувчи (томошабин, тингловчи) га яқинлиги. Бу шуни билдирадики, ахборот аҳолига бевосита алоқадор ҳамда унга тушунарли бўлмоғи, фактлар ва барча ҳолатлар таниш бир шароитда рўй бераётганлиги билан унинг диққатини жалб этмоғи лозим;

Воқеанинг танишлиги. Бу ахборотда аҳолига таниш бўлган ҳодиса, шахслар, жойлар ва ҳоказолар мавжуд бўлишини назарда тутади;

Ўз вақтида бериладиган долзарб ахборот. Унда факт худди шу пайтда қизиқарли бўлмоғи керак. Факт айни шу пайтдаги энг долзарб муаммога дахлдор бўлмоғи лозим.

Ўқувчи (томошабин, тингловчи) га таъсир даражаси. Берилаётган ахборот аҳолига ёки кимнингдир кундалик ҳаётига қандай таъсир этишини, фаоллик уйғотишини, маълум йўналишдаги ҳаракатга олиб келишини ҳисобга олиш зарур;

Кенг кўламлилик. Бу ахборотда нафақат хусусий тафсилотлар, балки кенгроқ таъсирга эга бўлган умумлашмалар бўлиши лозимлигини билдиради.

Ихтилофнинг мавжудлиги. Бир гуруҳ фактларнинг иккинчи гуруҳ фактлар билан қарама-қаршилигининг мавжудлиги;

Ғайриоддийлик. Ҳатто илгари маълум бўлган фактлар ҳам ғайриоддий тарзда талқин этилса, у янгича, ўзига хос қабул қилинади. Масалан, йўл ҳаракати хавфсизлиги ходими маст ҳолда автомобиль бошқараётиб, симёғочга бориб урилганлиги ҳақидаги хабарни олиб кўрайлик. Ўзи ҳайдовчиларни доимо ҳушёрликка даъват этувчи ва бу ҳолатни назорат қилиб туриши лозим бўлган кишининг бундай йўл тутиши ғайриоддий ҳол, деб баҳоланади;

Шахс билан боғлаш, яъни воқеани маълум бир шахс билан боғлиқликда тасаввур этиш. Бу ахборотни иштирокчилардан бирининг нуқтаи назари орқали тақдим этишга имкон беради. Агар иштирокчи машҳур шахс бўлса, ўқувчи (томошабин, тингловчи) диққатини янада кучлироқ жалб этади.

Газетада, радио ва телевидениеда ахборот тайёрлаш олдидан янгилик мезонларини ҳисобга олиб иш тутиш, ахборот воситалари ҳозиржавоблиги ошиб, аҳолининг уларга бўлган муносабати ижобий томонга ўзгарган бўларди.

Тошпўлат
РАҲМАТУЛЛАЕВ

Маданият

"АЙБДОР" ДЕЙИШ ҲУҚУҚИ

ҳар кимга берилмаган

Шу йилнинг 5 августида ЎзТВнинг "Ёшлар" каналида соат 18-30 да "Автопатруль" кўрсатуви намойиш этилди. Мен бу каналнинг ва бу кўрсатувнинг мухлиси эмасман, аммо шу куни кўрсатувни охиригача кўришга тўғри келиб қолди...

Кўрсатув охирроғида Тошкент кўчаларининг бирида 3 та транспорт воситаси иштирокида юз берган тўқнашув ҳақида лавҳа берилди. Лавҳадан маълум бўлишича, бу йўл транспорти ҳодисаси натижасида ҳайдовчилар ва йўловчилар тан жароҳати олиб, касалхонага тушишган. Бошловчи Яратгандан уларга омонлик ҳам тилади. Ҳар учала транспорт воситасининг ҳолати кўрсатилганидан сўнг, кўрсатувни тайёрлаганлар воқеа жойида 1-2 нафар гувоҳлар билан суҳбатлашиб бўлишгач, воқеа жойининг ўзидаёқ милиция капитани формасидаги бир ходим. **"Бу ҳолатда, кўриб турганингиздек, фалон автомашинанинг ҳайдовчиси айбдор",** — деб автомашинани аниқ кўрсатиб ўтди...

Мен буни кўриб ва эшитиб, ҳуқуқшунос сифатида ҳайрон бўлиб қолдим. Нимага дейсизми?

1. Агарда ҳар бир ЙҲХБ ходими (майли, у республикада энг юқори малакали ходим бўлақолсин) йўл-транспорт ҳодисаси юз бергандан кейин, воқеа жойига етиб келиб, "Мана бу автомашина ҳайдовчиси айбдор", — деб айтиш ваколатига эга бўлса, унда ЖПК (Жиноят-Процессуал Кодекси) деган китобда кўрсатилган кўпдан-кўп мансабдор шахслар: суриштирувчи, терговчи, прокурор ва судьяларнинг кимга ва нимага кераги бор?

2. Албатта, шу уч ҳайдовчидан биттаси ёки иккитаси (агарда й.т.ҳ. натижасида олган тан жароҳатларидан ўлиб кетишмаган бўлса) уларнинг ҳаракатлари ЎзР ЖКнинг 266-м.да кўрсатилган жиноят таркибини ташкил этмай, ЎзР Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодексининг 133- ёки 134-моддаларида кўрсатилган қилмишни ташкил этишига қараб, содир этган ҳаракатлари учун жиноий ёки маъмурий жавобгарликка тортиладилар. Аммо бизда майда ёки каттароқ й.т.ҳ. содир этган шахсни айбдор ёки айбсиз деб топиш ваколати фақат ва фақат СУДга берилган.

ЖПКнинг 23-моддаси "Айбсизлик презумпцияси" деб аталади. Унга кўра конкрет шахснинг жиноят содир этишдаги айбдорлиги қонуний кучга кирган суд ҳукми билан аниқланмагунча, у шахс айбсиз ҳисобланади...

Менимча, суриштирув йўқ, дастлабки тергов йўқ, суд йўқ, дабдурустдан воқеа жойига келиб, шу жойда йиғилганлар олдида, миллионлаб телетомошабинлар олдида "фалончи айбдор" деб айтиш қонунларимизга ҳам, милиция ходимининг "Касб одобномаси"га ҳам хилоф! Бу ҳолат кейинроқ, суриштирув ва тергов даврида кўпгина жиддий англашилмовчиликларга олиб келиши аниқ. (М: "Автопатруль"ни кўрган ўша й.т.ҳ. га алоқадор ҳайдовчилар ёки уларнинг яқинлари суриштирувчи, терговчи ва судьяга "Ана, ТВда Фалончи Пистончиевнинг айбдор эканлигини аниқ қилиб айтган, терговда ва суриштирувда энди бошқа одам айбдор бўлиб қолдими? Бу ерда бошқа гап бор..." каби эътирозлар бўлиши мумкин).

"Автопатруль" ёки шунга ўхшаш кўрсатувлар, албатта, яхши ният ва мақсадларда тайёрланади ва кўрсатилади. Эҳтимол, уни тайёрловчилар орасида маъмурий, жиноят ва жиноят-процессуал ҳуқуқлари бўйича етукроқ мутахассисларнинг ўзи йўқдир. Аммо ҳар қандай ҳолда ҳам, бундай кўрсатувларни тайёрлашда "Ҳуқуқий маданият" деган нарсага, хусусан, унинг юқорида тилга олинган жиҳатларига эътибор берилиши зарур.

Абдуқаҳҳор МУТАЛОВ

МАТБУОТ — МУҚАДДАС МЕҲРОБ

(Давоми. Боши 1-бетда)

Ҳа, журналист қайноқ ҳаёт куйчиси. Президент айтганидек, унга муросасозлик ярашмайди. У доимо давлат ва қонун паноҳида яшайди, ишлайди, ижод қилади. У кимгадир қарам, иқтисодий тобе бўлса, қалбидаги дардли ва адолатли гапини айтолмайди, дилидан тилига кўчиролмай, оғзидаги оғзида, бўғзидаги бўғзида қолади. Андиша ботқоғига ботиб, ундан бир умр чиқолмайди. Ижод, бурч ночор аҳволга тушади. Маънавий қашшоқланиш бошланади. Кишиларни ҳайратга солувчи сатрлар битилмай, дил тўрида қолиб кетади. Шу боисдан ҳам матбуотимиз эркин ривож топиб, соғлом авлод ва жамиятни қарор топтиришда ҳақли равишда ҳокимиятнинг тўртинчи тармоғи бўлиши лозим. Бироқ муаммолар кўп бўлсада, матбуотимиз ҳаётимизга кун сайин чуқуррoқ кириб бормоқда. Қабул қилинган, қилинаётган қарорлар ва қонун ҳужжатлари ижроси устидан жамоат назорати, давлат ва мансабдор шахсларнинг устидан назоратни амалга оширишда бир механизм сифатида улардан фойдаланилмоқда.

Матбуотимизда ҳар бир киши ўз фикрини ифода эта олишига имкон берадиган эркин минбар бўлишига замин яратилган.

Ўзбекистон ахборот воситалари жамиятимиз қадриятларини ва тушунчаларини ҳимоя қилиши, одамларнинг сиёсий, ҳуқуқий ва иқтисодий онгини шакллантириш манбаларининг бири сифатида хизмат қилиши шарт.

Оммавий ахборот воситалари ҳақида ҳукумат қарори қабул қилингандан сўнг мамлакатимизда баҳорги қўзиқориндай бодраб, турли хил матбуот нашрлари кўпайиб кетди. Имкони борлар ҳам, йўқлар ҳам газета чиқара бошладилар. Давлат тизимидаги нашрлар билан мусобақада уларнинг айримлари улоқни олиб кетди, десак муболаға бўлмас. "Даракчи", "Эрудит", "Суғдиёна" каби хусусий газеталар ғоявий мазмуни жиҳатидан эмас, шов-шув гапларни кўпроқ ёзиши билан танилиб қолган. Мавзуни кўпиртириш ва бўрттиришда "Дилкаш", "Муҳаббат", "Тасвир"лар ҳам улардан қолишмаётир. Шундан-да, уларнинг ўқувчилари кўпайиб, обунаси яхши бўлмоқда. Чакана савдода дўконларда тахланиб қолиб кетмаётир. Чунки бу нашрларда машҳур кино юлдузлари, Ҳолливуд актёрлари, уларнинг оилавий ҳаёти, шахсий кечинмалари ва ёш ижрочиларимиз, бошқалар ҳақида кўпроқ маълумотлар ўқийсиз. Қўйди-чиқди, муҳаббат мавзулари бу газеталар саҳифаларидан тушмайди. Ҳаётдаги айриликлар, севги дардига мубтало бўлган ва ўз муҳаббатига етишолмай, кажрафтор дунёдан норози бўлганлар ва шунга ўхшаш воқеаҳодисалар ҳақида улар саҳифаларида кўпроқ ўқиймиз. Хориж матбуотидан кўчиришларда ҳам улар устаси фарангдирлар. Булар эса айрим одамларга, айниқса, ёшларга хуш ёқади. Шу боисдан ҳам бу нашрларнинг бозори чаққон. Кундалик ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ҳаёт воқеаларини кўпроқ ёритишга ҳаракат қилинганидан бўлса керак, бу расмий нашрлар кимларгадир зерикарли туюлади. Ҳукумат нашрлари эса саёз гап-сўзлар, ғоявий пуч, мўрт мақолалар манбаи бўлолмайди. Шу боисдан ҳам улар хусусий газеталар йўналишидан кескин фарқ қилиши, маърифий жиҳатдан устун туриши керак.

Мақсадимиз республикадаги барча матбуот нашрларини таҳлил қилиш эмас, уларнинг айримлари ҳақида фикримиз етганча мулоҳаза юритишга ҳаракат қилдик. Шунга эришган бўлсак, ўзимизни бирмунча мақсадга етган ҳисоблаймиз.

Исмоил АМИРҚУЛОВ,
Ўзбекистон Ёзувчилар
уюшмасининг аъзоси,
журналист

Узоқ ва яқин. *Ш. ИБРОҲИМОВ олган сурат*

Қадрият

ҒАЛЛАОРОЛЛИК ШЕРТОЙ

- **Италиялик олим Франко Кардини Европа отни Осиёдан олган, деган хулосага келди.**
- **Кориз қудуғида чавандозлар сулоласи бор.**
- **Бахмаллик Мурод чавандоз 60-йилларда Англияга борган.**

Бу мақолани ёзишимизга Ғаллаорол тумани Коризқудуқ қишлоғида яшовчи Шертой Сувоновнинг ҳамқишлоқлари айтган бир воқеа туртки бўлди. Шертойнинг ёшлигидан меҳри тушган, силабсийпалаган, мактабига миниб борадиган ўн йиллик қадрдони — оти касал бўлиб қолганида қассобларга сўйдирмагани, ўлганидан кейин уни кафанлатиб, қабристоннинг бир четига кўмдирганини коризқудуқликлар ҳалигача бир-бирларига ҳикоя қилиб юришади. Тасаввур қилинг, 16 ёшли ўсмир кўзларидан ёшлар оқиб, қалбида алам билан қассобнинг қўлига ёпишяпти, қандай бўлса ҳам отни олиб қоласизлар, деб атрофдагиларга жовдираб боқаяпти, чорасиз қолган ўсмир бор овоз билан йиғлаяпти, на оқибат... Ҳа, унинг ташна руҳига отга меҳр ана шундай титроқ билан, жудолик билан кирган. Ундан кейин у бутун фикри зикрини от билан боғлади. Улоқ-кўпкариларда "Шертой", "Ғаллаорол", "Жиззах", "Ўзбекистон" деган сўзлар фахр ва ифтихор билан айтила бошлади.

Дарвоқе, мен ҳам у иштирок этган бир неча улоқларда бўлдим. Тўй баковули бор овози билан вужудни титроққа солиб жар солди:

— Ай-ҳойлар, кўпкари бу марднинг ўйини! Совринингизни ҳалол қилиб олинг! Ғирромлик қилманг, чилвир солманглар, бировнинг ердан олган улоғига тармашманглар, чавандозни қамчи билан урманглар, йиқилган одамнинг устига от солманглар, от йиқитиб қочса, ушлаб беринглар! Энди манглар, Худо мададкорларинг бўлсин!

Улоқ ташланган ерга саноқсиз отлар ёпирилди. Борлиқни "чу-хачу", "бос-бос", "хайда-хайда" деган сўзлар, ийқиришлар, бўридай увиллашлар, тақир-туқурлар босиб кетди! Тўдани ёриб кириб, ердан улоқни кўтариш, олиб чиқиб, ялов томонга от қўйиш осон эмас эди. Шу пайт чавандозлар улоқ Шертойга кетди, деб қичқиришди. Бу йиғилганлар, томошабинлар томонидан акс-садо берди. Одамлар ўрнидан турди, ҳамманинг кўзи улоқни тақимига босиб қушдай учиб бораётган Шертойда эди. Бутун борлиқ "ҳайдачи ҳайда", "босчи-бос", "чортоққа ташла" деб ҳайқираётганга ўхшарди. Шертой улоқни ташлади, одамлар енгил нафас ола бошладилар. Баковул олинган совринни, қўйилган солимни эълон қилди. Бу катта бош солим гижинглаган той эди! Очиғи, мен ҳам ўшанда бизларга мана шундай мардона ўйинларни қолдирган аждодларимга чин қалбдан миннатдорчилик билдирдим. Кейин аллакимлардир айтган кўпкарида ибтидоий ёвқурлик, ваҳшиёна руҳ бор. Буни кўк бўри ҳам дейишади, шунинг учун чавандозлар ўйинга тушганда бўрига ўхшаб увиллаб юборадилар, деган гаплар рост экан деган фикрга бордим.

Ғолиб чавандоз Шертойни яқиндан кўргим келди. Совринлар бериладиган жойга бордим. Баланд пошнали этик, пахталик шим, ранги ўнгиб кетган қулоғи туширилган телпак кийган, бўлимли, қоматидан куч ёғилиб турган, бармоқлари тирналган чавандознинг бутун фикри зикри улоқда эканлигини сездим. Унинг минган оти-чи?! Чавандознинг номини от чиқаради, деган гап бор! Бу ихтиёр полвоннинг оти! Бутун Сангзор воҳасини изласангиз ҳам унинг отларидай отни тополмайсиз. Жиззах тумани, "Сарайлик" маҳалласида яшовчи Ихтиёр полвон чавандозларга от тайёрлаб бериб, бу номни олган! У 16 йилдан бери шу иш билан шуғулланади. От боқиш, уни чавандозларга бериб, ном олиш уларга ота мерос! Амир бобоси 50-йилларда улоқ чопадиган отларни тайёрлаб бериш билан республикада ном чиқарган эди. Унинг "Саман", "Қорабайир" наслли отлари майдонга тушса, унда томошани кўрардингиз! Фақат улоқни маррага келтири эмас, томошабинларга салом бериш, бош қимирлатиб раҳматлар айтиш мана шу отларга чиқарилганга ўхшарди. Тонгда кишнаса, бутун қишлоқни уйғотарди, чавандозларнинг вужудига куч-мадор жўнатарди. Бу отларни минган Шаймахон чавандоз, Кубай чавандоз, Бўлис чавандозларнинг бутун Ўрта Осиёга номи кетганди. Улар ер юзида от мана шу ҳудуддан тарқалганлигини айтган тарихчиларнинг фикрини тасдиқлаётганга ўхшардилар. Ҳа, италиялик олим Франко Кардинининг Европа отни Осиёдан олган деган фикри тўғри! Ёки бўлмаса, Европа рицарлари Фарғонойнинг бедовларини минган деган сўзларга ишонаверинг! Бу ҳақда ёзма маълумотлар бор! Бу сўзларни яна бир бор Шертойлар, Ихтиёрлар тасдиқлаяптилар. Қозоғистонлик чавандоз Раҳматулла Махнов Ихтиёр парвариш қилган отларни миниб, энг юқори соврин — 9-қора олганини айтиб берди. Унинг тарбиялаган отлари чавандозга ёрдам беради, керак вақтида чўккалайди, улоқни чавандоз олгач, қушдай учади, чортоқни сезади, сомонни кўргач, чавандозга улоқни ташлашга имконият яратиб беради, деди. Чавандозлар тилида Раҳмат полвон деб ном чиқарган бу кишининг айтганларининг ҳаммасини ёзишга имкон йўқ.

Шертойнинг бўйи ўртадан юқори, пайлари бақувват, ушлаган улоқни қўйиб юбормайди. Тортишганда калхатдай чанг солади. Унча-мунча чавандоз яқинлашолмайди. Буларнинг ҳаммаси ўзига бўлган талабчанлик, ҳаёт имтиҳонларидан ўтиш, мусобақаларга пухта тайёрланиш! Ҳар бир улоқ ўзининг чавандозини чиқараверади, шунинг учун ҳам хотиржамликка берилмайди. Шунинг учун ҳам Шертой машқларни сидқидилдан бажаради, вақтида дам олади. Акаси Бектой ҳам номдор полвон бўлган. Демак, "чопган ҳамиша чопади". Бунинг ҳеч ҳайратга тушадиган жойи йўқ. 60-йилларда бахмаллик чавандоз Мурод Ёмонқулов Англияда ўтказилган от спорти мусобақаларида қатнашган. У отга миниб, марра томонга қушдай учаётганда европалик хонимлар "браво-браво" деб қичқиришган!

Ўтган йили мустақиллигимизнинг ўн бир йиллиги арафасида Жиззахда отчопар майдони тантанали очилди. Бош совринга "Матиз" енгил автомобили қўйилди. Ўшанда чавандозларнинг, томошабинларнинг ҳайратини кўрсангиз эди. Ўйинни олиб бораётган, совриндорларни, чавандозларни таъриф қилаётган Нарзулла бахшининг сўзларини тингласангиз эди! Ўҳ-ҳу, бу ҳайратни мен тасвирлаб беролмайман! Икки чавандознинг олишувлари, Шертой ва унинг минган отининг ғолиб чиқиши... Юраклар ўшанда қувончдан ҳаприққанди, бор экансиз-ку, болаларим, деб аждодларимизнинг руҳи парвона бўлди чоғи Отчопарга кираверишдаги асл тулпорнинг келбати Муҳаммад пайғамбаримизнинг Буроғига ўхшаб кетади. Дил яйради, одамлар қувонди! Шертой ўзининг чавандозлик тарихида янги саҳифа очди. Бу саҳифадаги туйғулар бугунги кунда ёшларимизда от спортига муҳаббат уйғотмоқда. Отчиликни ривожлантиришга, у билан боғлиқ бўлган муаммоларни ҳал этишга ундамоқда.

Пардабой ТОЖИБОЕВ,
Ғаллаорол тумани

Дараклар

БМТ Яқин Шарқдан хавотирда

БМТ Хавфсизлик Кенгашининг навбатдан ташқари шошилинч йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишда Исроилнинг Сурияга ракета зарбалари бериши билан юзага келган зиддият муҳокама марказида бўлди. Кенгаш аъзолари Дамашқ томонидан тайёрланган Шарон ҳукумати сиёсатини танқид остига олувчи резолюция лойиҳасини кўриб чиқишди. Бироқ ушбу ҳужжат аъзо мамлакатлар томонидан бирдай маъқулланмади. Масалан, АҚШ вакиллари резолюцияни бу ҳолда қабул қилиш мумкин эмаслигини билдирди.

Исроилнинг Дамашқ яқинидаги пунктларга ракета зарбаларини бериши Яқин Шарқдан вазиятни янада таранглаштириб юборди. Бир неча кун аввал Фаластинда ҳам фавқулодда ҳолат жорий этилди.

Қидирув давом этмоқда

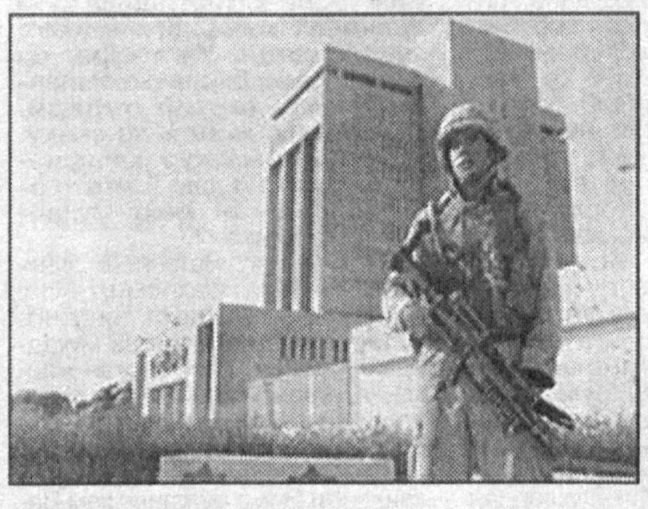

АҚШ ва Буюк Британия иттифоқчи кучлари томонидан Ироқ пойтахти Бағдодда махсус қидирув операцияси ўтказилди. Пойтахтдан 80 км масофада жойлашган ҳудуддаги аҳоли пунктлари Саддам Ҳусайн ва БААС партиясининг бошқа раҳбарларини топиш мақсадида текшириб чиқилди. Операция давомида бир неча шубҳали киши қўлга олинди.

Айни шу лаҳзаларда пойтахтда АҚШ танки Ироқ фуқароси бошқарувидаги юк машинаси билан тўқнашиб кетди. Бу сўнгги вақтда такрор-такрор рўй бераётган ҳодисалардан биридир.

Теҳрон МАГАТЭ қароридан норози

Эрон раҳбари Муҳаммад Ҳотамий ҳарбий қўмондонлар билан учрашувда атом тадқиқотлари масаласида Теҳрон сиёсий позициясига аниқлик киритди. Президентнинг билдиришича, атом тадқиқотларини ўтказишдан кўзланаётган бош мақсад айрим давлатлар таъкидлаётганидек ядро қуролига эга бўлиш эмас, энг аввало, илм-фан тараққиёти ва замонавий технологияларни ўзлаштиришдир. Шунингдек, мамлакат суд ҳокимияти раиси Оятулло Ҳошимий суд органлари раҳбарлари йиғилишида Атом энергетикаси бўйича халқаро агентлик (МАГАТЭ) нинг Эрон масаласида чиқарган қарорига ўз норозилигини билдирган. У агентлик қарорини "қадимий халқни камситиш ва ЭИРнинг ички ишларига аралашиш" деб баҳолаган.

Чеченистонда президентлик сайлови

Чеченистон Республикасида президентлик сайлови ниҳоясига етди. Кўпчилик сайловгача мамлакатга раҳбарлик қилган Аҳмаджон Қодиров умумхалқ овоз беришида ғалаба қозонишини тахмин қилаётганди. Дастлабки ҳисоб-китобларга қараганда, кутилгандек А. Қодиров 7 номзод орасида энг кўп – 80 фоиз овоз олган. Кузатувчилар фикрича, сайлов жуда кўтаринки руҳда ўтган ва унда сайлаш ҳуқуқига эга аҳолининг 80 фоиздан ортиғи иштирок этган.

Сайёҳлар оқими кўпаймоқда

Ироқда ҳарбий операцияларнинг бошланиши минтақа давлатлари туризмига ҳам салбий таъсир этганди. Бағдодда ҳукумат ўзгартирилиб, маълум маънода тинчлик ўрнатилгач, қўшни мамлакатларга кетаётган сайёҳлар оқими ҳам кўпаймоқда. Маълумотларга қараганда, эҳромлар мамлакати – Мисрга йилига 5 миллион турист ташриф буюрмоқда ва бундан мамлакат 4 миллиард доллар фойда кўрмоқда.

Минтақадаги қадим ўтмишга эга давлатлардан яна бири – Эронга 1 миллион 500 минг сайёҳ сафар қилмоқда.

Азизбек ТОШМАТОВ тайёрлади

Тарих

ПЁРЛ-ХАРБОР ФОЖИАСИ

У қандай рўй берди? АҚШ разведкаси бу ҳақда аввалдан хабардормиди?

1941 йил, 7 декабрь. Маҳаллий вақт билан 7.55 да АҚШнинг Гавайи оролларидаги Пёрл-Харбор ҳарбий-денгиз базаси япон қирувчи самолётларининг қақшатқич зарбалари остида қолди. Тинимсиз икки соат давом этган ҳужум пайтида Қўшма Штатларга тегишли 18 та йирик ҳарбий кема ва 150 самолёт йўқ қилинди. 2117 аскар ҳалок бўлди, 876 киши жароҳат олди ва 960 нафар ҳарбий хизматчи бедарак йўқолди. Ушбу операциядан кейин Император флоти Тинч океанида ҳукмдорлик мавқеини эгаллади.

АҚШ тарихидаги энг даҳшатли фожиа деб эътироф этиладиган воқеанинг юз берганига ҳам ярим асрдан зиёд вақт ўтди. Бироқ фожиа ҳақидаги тахмину фаразлар, "Япония флоти ҳужумидан шахсан президент Рузвельтнинг ўзи бохабар бўлган", деган каби мулоҳазалар ҳамон янграб турибди. Ҳақиқатан ҳам АҚШ ҳукмати ва разведкаси бу ҳақда аввалдан билармиди? Агар билган бўлса, Тинч океани флоти нега япон ҳужумини қайтармади? Нима учун қирғиннинг олди олинмади?..

Махфий урушнинг бошланиши

Биринчи жаҳон урушида Германияга қарашли Каролин, Мариан ва Маршалл оролларини босиб олган Япония 1920-йиллардаёқ дунёнинг учинчи мамлакатига айланиб улгурганди. Бироқ Император ҳокимияти "учинчи" бўлиб қолишга қаноат қилмади. Уруш якунланиши билан Японияда "Нагато" ва "Муцу" деб номланган жаҳондаги энг қудратли ва тезюрар линкор қурилишга киришилди. Уммонга ҳукмдорлик даъвогарларидан бўлган АҚШ бундан хавотирга тушиб, Филиппин ва Гуам оролларидаги ҳарбий базаларини мустаҳкамлашга киришди. Конгресс қарори билан 43 минг тоннадан ошиқроқ сув сиғимига эга бўлган 10 та линкор ва 6 та крейсер қурилиши бошлаб юборилди. Бунга жавобан япон ҳукумати томонидан "8+8" дастури эълон қилинди. Ҳарбий дастурда 8 та замонавий линкор ва яна шунча миқдорда крейсер бунёд этиш режалаштирилганди. Шу тариқа икки буюк салтанат ўртасида қуролланиш пойгаси бошланиб кетди.

АҚШ ҳарбий-денгиз разведка бошқармаси Япония флотида бўлаётган ҳар бир янгиликни диққат билан кузатиб борарди. Бошқармага махфий маълумотларни йиғишда 1888 йилда жорий этилган ҳарбий-денгиз атташеси хизмати айниқса қўл келарди. XX аср бошидаёқ АҚШ ҳарбий атташелари Берлин, Париж, Лондон, Санкт-Петербург каби дунёнинг илғор шаҳарлари қатори Токиода ҳам фаолият олиб борарди. Бироқ МРБдан фарқли ўлароқ ҳарбий-денгиз разведка бошқармаси қийинчилик билан, деярли ибтидоий даражада ишларди. Масалан, 1927 йилда қўлга киритилган япон флоти ҳақидаги шифрланган маълумотларни бошқарма мутахассислари орадан беш йил ўтгачгина ўқишга муваффақ бўлишганди.

Узоқ Шарқ ва Европада ҳарбий вазият қалтислашиши муносабати билан президент Рузвельт 1939 йилнинг 26 июнида разведка хизматини такомиллаштириш тўғрисидаги директивага имзо чекди. Шундан сўнг ҳарбий-денгиз разведка бошқармаси кучайтирилиб, унинг таркибида дунё кемасозлигини назарат қилиш секцияси ва ҳарбий цензура гуруҳи ташкил этилди. Федерал Қидирув бюроси, ҳарбий разведка бошқармаси ва ҳарбий-денгиз разведка бошқармаси ўртасида ҳамкорлик ва ахборот алмашуви кучайтирилди.

Ўз навбатида япон жосуслик хизмати ҳам Гавайи оролларида жойлашган Америка флоти ҳақида турли йўллар билан маълумот йиғарди. Махфий ахборот, асосан, Японияning Гонолулу (Гавайи маркази) даги консуллик идорасидан олинарди. Консулхона ходимлари дипломатик вазифадан кўра, кўпроқ жосуслик хизматини бажаришарди. Улар Токиога Пёрл-Харбор тўғрисидаги маълумотларни турли воситалар билан жўнатиб туришарди. Ҳатто чегарадан ҳеч қандай текширувсиз ўтиш ҳуқуқига эга бўлган бош консулнинг ўзи ҳам махфий ҳужжат йиғиш ва жўнатиш билан машғул эди. Гавайи портларига ҳар куни юзлаб япон юк ва йўловчи кемалари келарди. Назорат суст бўлгани боис ушбу кемалар Токиога кун-уззукун бир-биридан қимматли ахборотларни етказиб борарди.

1941 йилнинг мартида Японияning Гавайидаги консуллигига Тадаси Моримура номли янги ходим ишга келди. Алоҳида таёргарликдан ўтган ходимнинг зиммасига Пёрл-Харборни ипидан игнасигача ўрганиш вазифаси юкланганди. Бироқ асл муддаони бош консулдан бошқа ҳеч ким билмасди. Йосикава (жосуснинг ҳақиқий исми шундай эди) кечаю кундуз кўрфазни кузатар, айниқса, бандаргоҳга кириб келаётган ва чиқиб кетаётган ҳарбий кемаларни кўздан қочирмасди. Қизиғи, у на фотоаппарат ва на бошқа воситалардан фойдаланарди. Хотира кучига ишонган Йосикава кўрган-билганларини жуда яхши эслаб қоларди. Шу сабаб ундан ороллардаги америкалик ҳамкасблари ҳам кўп-да шубҳаланишмасди. Шу тариқа Император флоти Гавайига ҳужум бошлаш учун энг зарур маълумотларни қўлга киритарди.

1941 йилнинг 24 сентябрида Токиодан Гонолулуга, консулликка "мутлақо махфий" муҳрли телеграмма келди. Унда Пёрл-Харбордаги кемалар жойлашуви тўғрисида маълумот юборилиши сўралганди. Телеграмма Америка контрразведкаси томонидан ҳавода "тутиб олинди". Унинг мазмуни охир-оқибат Вашингтонга қадар етиб борди. Лекин телеграммаларни махфий равишда ўқиш ноқонуний ҳаракат бўлгани боис кўпчиликка ошкор бўлиб кетмаслиги учун бундай мактублар билан фақат ҳарбий вазир, ҳарбий разведка бошқармаси бошлиғи ва президентнинг ҳарбий маслаҳатчисигина танишиш ҳуқуқига эга эди. Бу сафар ҳам шундай бўлди: Тинч океани флоти офицерлари, ҳатто қўмондон Хасбенд Киммелнинг ўзи ҳам махфий телеграмма мазмунидан воқиф этилмади.

1941 йилнинг 5 ноябрида Япония флоти қўмондони адмирал Ямамото бошчилигида Пёрл-Харборга ҳужум режаси ниҳоясига етказилди ва операция вақти белгиланди. 26 ноябрь куни адмиралнинг буйруғи билан 6 авианосец, 6 линкор, 2 крейсер, 9 эсминц, 3 сувости кемаси ва 360 самолётдан иборат улкан флот Хитокаппу қўлтиғидан яширин суръатда Гавайи томон йўлга тушди. Қўмондон кўрсатмаси бўйича АҚШ томони ҳужумдан хабар топгудек бўлса, зудлик билан Японияга қайтиш кўзда тутилганди. Операциянинг асосий хусусияти кутилмаган вақтда бошланишида эди. Шу боис ҳам Ямамото раҳбарлигидаги "ажал карвони" уммонда сассиз-товушсиз сузарди. Ҳатто радиоалоқа ҳам тақиқлаб қўйилганди. Душман разведкасини чалғитиш мақсадида йўл шимолий йўналишда танланганди.

1 декабрь тонгида Тинч океани флоти қўмондони адмирал Хасбэнд Киммел Вашингтондан юборилган икки мактубни қабул қилиб олди. Биринчи мактубда Япония билан музокаралар самарасиз якунлангани ва Император флоти томонидан ҳар қандай йўналишда ҳужум уюштирилиши мумкинлиги айтилганди. Иккинчи хатда эса япон денгиз кучларининг асосий қисми жанубий ҳудудларда тўплангани қайд этилиб, ҳужум йўналиши аниқ кўрсатилганди: Филиппин, Таиланд ёки Борнео ороллари.

"Йўқолган" дивизия

Кейинги куни флот разведка хизмати бошлиғи Эдвин Лейтон япон ҳарбий-денгиз кучлари ҳақида тайёрланган меморандум билан адмирал ҳузурига кирди. Меморандумда Император флотининг 4 та авианосецлар дивизияси тўғрисида гапирилган ва 3-, 4-дивизия ҳақида муфассал маълумот берилганди. Бироқ 1- ва 2-дивизия тўғрисида "ломмим" дейилмаганди. Адмирал разведка бошлиғидан бунинг сабабини сўраганда, у 2 ҳарбий бўлинма ҳақида бирор ахборотга эга эмаслигини айтади. Айни шу пайтда Америка жосуслари кўзидан яширинган авианосецлар дивизияси шитоб билан Гавайи томон яқинлашиб келарди. "Йўқолган" ҳарбий кемалар ҳақида эртасига ҳам ҳеч қандай маълумот топилмади. Кейинги куни тонгда эса япон жанговар кемалари ҳарбий базадан кўз билан чамалагудек масофада турарди. Зум ўтмай, қўмондон буйруғи билан авианосецлардан 183 самолётдан иборат биринчи қирғин гуруҳи Пёрл-Харбор томон учирилди. Орол сари сония сайин ўлим ва таҳлика яқинлашиб келарди...

17 декабрь куни, Гавайи фожиасидан ўн кун ўтгач, Киммел флот қўмондони вазифасидан озод этилди. Кўп ўтмай, 1942 йилнинг мартида ҳарбий унвони бекор қилинди ва истеъфога чиқарилди. Собиқ адмирал ҳаётининг сўнгги дамларигача ўзининг айбсизлигини таъкидлаб ўтди. Умри поёнида берган интервьюсида: "Улар Американи урушга тортмоқчи эдилар ва шу йўлда мени қурбон қилдилар", — деганди. "Улар" деганда кимни назарда тутаяпсиз?" деб сўрашганда эса, "Улар — президент Рузвельт, армия штаби бошлиғи Жорж Маршалл ва Вашингтоннинг юқори мансабдорлари", — деб жавоб қайтарганди.

Собиржон ЁҚУБОВ

Маърифат

ҚЎРҚМАНГ, ЎЛМАЙСИЗ!..

Яқинда танишларимдан бири нохуш хабар етказди:

— Фалончи ўртоғимизнинг акаси ўлибди!

Мен беихтиёр эътироз билдирдим:

— Ўлгани йўқ...

— Ўзи телефон қилиб айтди! Эртага ўнда чиқаришаркан!

— Барибир ўлгани йўқ! — ўжарлик билан такрорладим мен. Танишим менга ғалати тикилди: "Боёқиш ақлдан озмаганми, ишқилиб?!"

Худога минг шукрки, мен ақлдан озмагандим. Фақат валийуллоҳлардан бирининг сўзлари ёдимга тушди: "Ўлим — йўқ нарса. Авом халқ "ўлим" деб атаётган нарса руҳнинг ўз қолипи бўлган танани тарк этишидан бошқа нарса эмас..."

Аслида бу оддий ҳақиқат валийуллоҳларгина эмас, оддий инсонларга ҳам маълум. Халқда "жони узилди", "жони чиқди" деган иборалар бор. Эътибор беринг: "жони чиқди!" Бу ибора жоннинг йўқлик сари юз тутишини, яъни ўлимни эмас, балки валийуллоҳ таъкидлаганидек, жоннинг танадан чиқишини, демакки, яна давом этажак ҲАЁТни билдиряпти.

"Ўлимдан кейин ҳам ҳаёт борми?", "Руҳ ўлмайдими?" каби саволларни бугунги кунда қуйи синф ўқувчилари ёки матбуотдан, илму урфон янгиликларидан бехабар кишиларгина беришлари мумкин. Зеро, XX аср кўплаб муаммолар қатори икки дунё мавжудлиги хусусидаги масалага ҳам ойдинлик киритди: инсон тана ва руҳдан иборат, тана йўқ бўлиб кетади, руҳ эса яшашда давом этади. Бу аҳлул-илм томонидан айтилаётган айнул ҳақиқат. Ҳатто матбуот хабарларига қараганда, АҚШ олимлари ўта мукаммал тарози ёрдамида руҳнинг оғирлигини ҳам аниқлаганлар...

Келинг, шу ўринда Москва сирлар клуби президенти Владимир Шчербаковнинг яқинда матбуотда эълон қилинган бир мақоласини бироз қисқартирган ҳолда эътиборингизга ҳавола этайлик: **"... Вагондан чиққан йигит ўз кўзларига ишонмай қолди: Надежда оппоқ, узун кўйлакда пешвоз келарди. Бўлажак куёв унга савол ёғдирди: нега биронтаям хат ёзмадинг? Бирон нарса бўлдими?.. Қиз кейинроқ тушунтиришга ваъда бериб, яқингинадаги кафега киришни сўради...**

Солдат кескин ҳаракат билан Надя томон ярим ўгирилди, шу пайтда унинг кўйлагига вино тўкиб юборди. Қиз ўрнидан турди ва доғни ювиш учун ҳожатхонага кириб кетди. Орадан ўн дақиқа ўтса ҳам Надядан дарак бўлавермагач, солдат бир қиздан ҳожатхонага кириб ундан хабар олишни сўради. Қиз қайтиб чиқиб, у ерда ҳеч ким йўқлигини айтди...

Йигит ғалати алфозда уйига кириб борди ва онасига Надя билан учрашганлиги тўғрисида гапириб берди.

— Надя?! — ҳайратланиб хитоб қилди онаси. — Ахир, унинг ўлганига бир неча ой бўлган-ку?!..

— Нималар деяпсан?! Қанақасига ўлади?! — ажабланди солдат. — Ахир, у билан кафеда бирга бўлдик-ку!..

Боёқиш она ҳеч нарса демай кўз ёшига зўр берди: болам бечорага нима бўлди-а?

Йигитнинг отаси милиция билан яқин муносабатда эди. Ўша ердаги танишлари орқали прокурордан эксгумацияга рухсат олишга эришди.

Қабрни очиб, тобутнинг қопқоғини кўтаришди. Надежда хў, ўша оқ кўйлакда ётарди. Ҳойнаҳой, уни шу кўйлакда дафн этган бўлсалар керак. Кўйлак этагида винодан ҳосил бўлган ўша доғ...

Буни қандай изоҳлаш мумкин? Гап шундаки, инсон танасидаги эфир, астрал, ментал унсурлари маълум бир шароитларда моддий шаклга кириш хусусиятига эга. Умуман, улар бизнинг тасаввуримиздан ташқарида мавжуд бўлган параллел дунёда озиқланади. Уларнинг айримлари биздаги реалликка қаттиқ боғлангандир. Мана шунинг учун ҳам инсонлар маълум бир ҳолатларда руҳларни кўришга муваффақ бўладилар..."

Шчербаковнинг изоҳи тўғрими, йўқми — бу бизни кўпам қизиқтирмайди. Ҳатто руҳларнинг кўзимизга кўриниш-кўринмаслиги ҳам муҳим эмас. Муҳими шуки, руҳимиз яшашда давом этар экан, яъни қабрга қўйилганимиздан кейин ҳам ўлмас эканмиз. Илм-фан ўзининг юксак даражасига кўтарилгачгина кашф этган бу ҳақиқат Аллоҳ таолонинг китобларида, бошқа муқаддас битикларда неча минг йиллар олдин баён этиб қўйилгандир. Пайғамбаримиз Муҳаммад, алайҳиссалом, бу ҳақиқатни янада равшанроқ баён этганлар: инсон ҳаёти уч қисмга бўлинади: фоний дунё ҳаёти, барзах (қабр) ҳаёти, охират ҳаёти.

Шу ерда мантиққа зиддек туюладиган, ақл соҳибларини ўйга толдирадиган бир нарса бор: нега биз ўлимдан қўрқамиз? Қабр бизнинг асосий ва охирги манзилимиз-ку? Ахир, манзилга етган киши хурсанд бўлиб кетмайдими? Масалан, Тошкентда ўқиётган ўғил ёки қизингизни кўргани борсангиз, етиб олгач, енгил тин оласиз: "Хайрият, етиб келдим-а..."

Ҳа, икки соатгина давом этган йўл азобидан қутулганингизга қанча суюнасиз, аммо қабр қошига етиб борган чоғингизда етмиш-саксон йил давом этган йўл азобидан қутулганингизга суюнмайсиз? Нега? Ахир, Тошкентгача бўлган йўл азобидан қабргача бўлган йўлнинг азоби неча минг, балки неча миллион марта оғир-ку: хотиннинг инжиқликлари, бола-чақа ташвиши, ишдаги муваффақиятсизликлар, етишмовчиликлар... қисқаси, ҳаётнинг доимий синовлари, зарбалари! Нега мана шу қийинчиликлардан қутулганингизга, яъни сўнгги манзилга етиб олганингизга қувониб кетмайсиз?!

Қабргача бўлган йўлни фақат хурсандчилик билан босиб ўтадиган инсонлар ғоят кам. Бизнинг кўзимизга бахти бекам бўлиб кўринувчи бою мансабдорлар ҳам ҳаётдан маълум бир зарбаларни оладилар; қайсиларининг фарзандлари ноқобил чиқиб куйдиради, қайсиларига дард ёпишади, қайсилари ўзларидан юқорироқ мансабдаги амалдордан сўкиш эшитиб юрагини чангаллайди... Демак, бу йўлни босиб ўтиш Тошкент ёки Фарғонага боришдан неча-неча чандон оғир ва азобли. Аммо шунга қарамай, бу йўл ниҳоясига борганда қувониб кетмаймиз. Нега?

Уммавийлар султони Сулаймон ибн Абдумалик ҳазрати Абу Ҳазимга шу саволни берганида, ул зот шундай жавоб қайтарган эканлар:

— Биз бу дунёмизни обод айлаб, охиратимизни хароб қилиб қўйганмиз. Ким обод жойдан хароб жойга боришни истайди?!

Лўнда ва ҳаққоний жавоб! Қани, айтинг, қайси биримиз бу жавобга эътироз билдира оламиз, яъни қайси биримиз охират масканимизни бу дунёдаги ҳовли-жойимиздан ободроқ қилишга уриняпмиз? Бир ҳисоблаб кўринг-чи, ҳар кунги ҳаётингизнинг неча соатини бу дунёнгизни обод қилишга-ю, неча соатини у дунёнгизни обод қилишга сарфлаётирсиз?

Ҳа, бир умр қабрга қараб йўл босамиз. Аммо унга яқин қолган чоғда қўрқиб, даҳшатга тушамиз. Сабаби, мана шу сўнгги уйимизни обод қилиб қўймаганлигимиз... Босиб ўтган ҳаёт йўлимиз эсга тушади: қилинмаган ибодатлар, ейилган ҳаром луқмалар, қайси бир инсонларнинг дилларига берилган озорлар... Сўнгги масканимиздан қўрқишимизнинг сири мана шунда!

Пайғамбаримиз, алайҳиссалом, "Ўлим солиҳ банда учун Тангрининг бир иноятидир" деб марҳамат қилганлар. Ҳақиқатан ҳам, қабрга етиб бориш умрини солиҳ амаллар билан ўтказган киши учун бир енгилликдир! Зеро, у фоний дунёнинг азобу ташвишларидан қутулаётир, олдинда эса — охират саодати!

Мен руҳнинг ўлмаслигига бағишланган ушбу мақоламни бироз киноя билан "Қўрқманг, ўлмайсиз!" деб номладим. Чунки ўзимнинг ҳам, дунёни охиратдан устун қўяётган замондошларимнинг ҳам — барчамизнинг ўлимдан нақадар қаттиқ қўрқишимизни яхши биламан. Аммо "Ноумид — шайтон" деганлар. Мен ҳам умид қиламанки, Аллоҳу таолонинг иноятни ила умримизнинг қолган қисмини эзгу режалар, солиҳ амаллар билан ўтказиб охират масканимизни обод айлаймиз. Ана шунда абадий ҳаёт ҳақидаги хушхабарни бир-биримизга кинояcиз, чин маънода етказгаймиз: "Қўрқманг, биродар, ўлмайсиз!"

Абдулмухтор МУҲАММАДНОСИР

Тафаккур

ФИКРЛАШ ЧАНҚОҒИ

Ойлаб, йиллаб онгим тубида тинч ётган бир фикр аллақандай сирли бир турткидан ногоҳон, азалият тартибларини бузишга аҳд қилган тўфондек жунбушга келади ва борлиғимдан, ақлу идрокимдан айириб, мени изтиробли тасодифларга дучор этади. Шунда руҳ билан вужуд учрашадиган сирли нуқтани излаган буюк мистик Сведенборг эсимга тушади ва менда ҳам вужудимда фикр туғиладиган нуқтани топиш истаги уйғонади. Биламан, бу хаёл ўйини, аммо буюк фикрлар хаёл ўйинларидан туғилган эмасми, деган ўй билан изтиробли тасодифларга рўпара бораман...

* * *

Гоҳо ўйимни Сартрнинг "ҳаёт — бемаъни" деган фикри чулғаб олади, ваҳимали, беадад бир бўшлиқ ўз домига мени тортиб кетаётгандек туюлади, бироқ кўп ўтмай онгим тубидан чиққан "тўхта" деган бир садсдан сергак тортаман. Яхшиямки, онг уйғоқ: "Сен ҳаётдан ва ҳаёт Бергандан кечсанг-да, ҳаёт ва ҳаёт Берган сендан кечмайди" (Шопенгауэр).

* * *

Ҳаётни бемаъни топган киши ақлу тафаккурни бемаъни топиши мушкул. Шунинг учун кимга ҳаёт бемаъни кўринса, унга фикр излаш янада бемаъни кўринади.

* * *

Бемаъни фикр гоҳо бамаъни фикр эгаларини ҳам йўлдан уриши мумкин. Афина ҳаётидан бир мисол келтираман. Мусобақа пайтида отилган найза ногаҳон бир томошабинга тегиб, уни ўлдириб қўяди. Донишманд Пратогор билан биринчи стратег Перикл ким айбдор — мусобақани уюштирганми, найзани отганми ёки найзанинг ўзими, деган савол устида тортишиб қоладилар. Мусобақа тугайди, ўлганни кўмиб келишади, лекин баҳс тугамаган эди.

* * *

Замон муаммолари олдидаги ожизлигини беркитиш учун баъзилар ўтмишга тош отишни одат қиладилар. Менинг эса улар турадиган саройлар пештоқига "Агар сен ўтмишга тўппончадан ўқ узсанг, келажак сени замбарак билан қарши олади" (Расул Ҳамзатов) деган сўзларни битиб қўйгим келади.

* * *

Фикр фикрдан туғилади, бу рост, аммо баъзан фикрни давом эттирган фикр эмас, фикрларни рад этган фикр қимматлидир.

* * *

Фикрлар мудом қайта фикрлашлар маҳсулидир. Қайта фикрлашлардан туғилмаган фикр бир кунимас бир куни ўзига ўзи қарши чиқади.

* * *

Фикрларга тўла сайёрада ўз фикрингга эга бўлишинг осон эмас; "Фикрлайман, демак, мавжудман" (Декарт) деган ҳикмат бироз ўзгача яшашга, бироз ўзгача фикрлашга ўргатгандагина бу кўҳна дунёни топтаб юрганинг боисига етасан, акс ҳолда бошқаларнинг лаънона даъватларига илоҳий каромат деб эргашаверасан.

* * *

Бировларнинг фикрларини ўзиники қилгани учун жазога тортиш мумкин бўлганида эди, бундай жазога энг аввало ҳукмдорлар маҳкум этилардди.

* * *

Фикри ғарибнинг дўқ-пўписаси оламни титратади.

* * *

Ҳурфикр йўқ жойда аҳли ирфон мутаассибликни, аҳли қалам эса мунофиқликни элга манзур хислат деб мадҳ этади.

* * *

Тилёғламалик ҳурфикрлиликнинг истибдоддан ҳам хавфли душманидир.

* * *

Тилёғламалик авж олган жойда фикрни эмас, балки унинг эгасини улуғлаш одатга айланади.

* * *

Шубҳасиз, бир фикрдан икки фикр афзал, аммо ушбу икки фикр бирлашиб, учинчи фикрни маҳв этишга интилса ёмон.

* * *

Эҳтиёт бўлинг, фикрларнинг ҳам ўз "мен"и бор.

* * *

Давр фикрларни яратмайди, аксинча, фикрлар даврни яратади. Давр фикрларни яратганида эди, одамзот азобли фикрларга кўмилиб кетарди.

* * *

Тўғри, "фикр — ҳаётнинг давоси" (Ф. Бэкон), аммо у ҳаёт азиз бўлиши учун ҳаётдан тўрт қадам олдинда юрмоғи керак.

* * *

Ҳаққу ҳақиқатга "ҳа", ёлғону мунофиқликка "йўқ" дейиш учун ўз фикрингга эга бўлиш камлик қилади.

* * *

Бидъатга айланмайдиган фикр йўқ.

* * *

Бемаъни фикр меъёр билмайди.

* * *

Ҳар бир фикрнинг ўз чегараси бор, ундан кейин алаҳсираш бошланади.

* * *

Ўзганинг фикри — чақирилмаган меҳмон.

* * *

Ақлу тафаккурга ғайриҳаётий истак ҳукмрон бўлса, фикр ғайримантиқий изланишга қурбон бўлади.

* * *

Баҳс уйғотган барча фикрлар ҳам тараққийпарвар бўлавермайди, аммо улар мутлақликка даъвогар фикрлардан афзалдир. Биринчиси — тафаккурни чархлайди, иккинчиси — ўлдиради.

* * *

Баъзан ботқоқдаги бақа ҳам фикр уйғотади, аммо бу бақага ҳамду сано ўқишимиз шарт экан, дегани эмас.

* * *

Тафаккур диалектикаси: фикринг бир кишига ёқса, демак, у кимгадир керак; фикринг икки кишига ёқса, демак, қаердадир адашгансан; фикринг уч кишига ёқса, ундан воз кеч, чунки унинг эртага бидъатга айланиб, тавқи лаънатга учраши муқаррардир.

* * *

Эзгу фикрлардан кўра бад фикрлар ўзига тезроқ ва кўпроқ ҳаммаслак топади.

* * *

Адашган фикрлар эмас, қотган фикрлар жамиятни қолоқлик ботқоғига ботиради.

* * *

Эшикда туғилган фикрлар — эшикники.

* * *

Ҳар бир "Мен"да минг фикр бор, лекин "Мен"лар минг-минг-у, фикрлар қани?

* * *

Серандуҳ турмушдан умидбахш фикр тополган кишигина ўзини ўзи халос этишга қодир.

* * *

Гоҳо фикр излаш дарди яшаш дардидан кучли.

* * *

Фикри кўпнинг дарди кўп.

* * *

Туғилган фикрдан туғилмаган фикр ардоқли.

* * *

Азобли фикр рўёбга чиқмаган ширин хаёлнинг давомидир.

* * *

Фикри боқийнинг умри боқий.

* * *

Ҳар бир эътиборли фикрда жиндек умрбоқийлик бўлиши шарт.

* * *

Руҳингиз ноодатий бир фикр топиш истагида куну тун безовта қилса, билингки, сиз мангулик остонасида турибсиз.

* * *

Ҳа, умр қисқа, лекин у мунофиқона фикрларни оқлашга асос бўлолмайди.

* * *

Энг замонавий назарнинг ҳам ибтидоий дарддан униб чиққанини исботлаш мумкин.

* * *

Баъзи ибтидоий фикрлар қимматлиги учун эмас, одам миясининг ибтидоий фикрларга ўчлиги боис ҳамон мавжуддир.

* * *

"Фикр — мудом аҳадликдир" (М. Хайдеггер). Балки шунинг учун ҳам ҳамжиҳатликдан туғилган фикрларга эмас, кўпроқ ўзинг билан ўзинг баҳслашиб топган фикрларингга эргашасан.

* * *

"Алвидо кунимдир, туғилган куним" (Р. Парфи) — қадимий фикр. Олтмишга кирганда "Охирги сафарим. Мен туғилган кун", дейиш мумкин, аммо ушбу фикрнинг ҳақиқат эканлигига бошқаларни ҳам ишонтириш учун кўҳна Замин устида яна олтмиш йил сарсон кезиш керак.

* * *

Ноодатий фикр билдирилганидан кейин ноодатий яшашга ўтиш талаб этилади.

* * *

Ҳаётни ақлу идрок ва фозил фикрлар бошқарганида эди, ҳаётдан ҳам сийқа ва зерикарли нарса бўлмасди. Лекин бу яшасин нодонлик, телбалик деганим эмас!

* * *

Сергак фикрларгина кишиларни сергак яшашга ўргатади.

* * *

"Ёзганларим деганларимдан ўзгача, деганларим ўйлаганларимдан ўзгача, ўйлаганларим ўйлашим шарт бўлганларидан ўзгача ва шу тарзда фикрларим онг тубидаги онгга етгунча оввора" (Ф. Кафка). Бу нима, фикрлаш азобими? Йўқ, фикрлаш чанқоғи!

Фикрлар ҳам ором истайди.

Виктор АЛИМАСОВ, фалсафа фанлари доктори

Мутолаа

"ШУКРИ БЕҲАД, БИЗНИ ИНСОН АЙЛАДИ"

1. Мумтоз адабиёт муаммоми?

XX асрнинг 20-30-йилларида мумтоз адабиётга бир хиллик нуқтаи назари билан ёндашиш пайдо бўлган эди. Кейинги даврларга келиб эса, бу мерос намуналарини алоҳида тадқиқ этишнинг мафкурага бўйсунган, қатъий илмий услуби юзага келди.

Албатта, бу борада устоз адабиётшуносларимиз хизматларини аямаганлар. Оғир синовли даврда ёшларга устозларнинг яхши анъаналарини давом эттирган ҳолда, янгича дунёқараш, билим ва сабот билан кўпроқ изланиш тушади. Мумтоз асарларнинг луғавий изоҳлари; мазмуний ва истилоҳий шарҳлари; ранг-баранг кўриниш ва турфа туркумлар асосидаги чиройли ва сифатли нашрларининг амалга оширилиши ўқувчи англаши учун асосий омилдир. Ана шундагина ҳар бир мумтоз ижодкоримизнинг мероси халқимиз маънавиятида нечоғли аҳамият касб этганлиги ва ҳозирги кун учун ҳам муҳимлиги маълум бўлади.

2. Адабий мавзуларнинг адабий талқини

Келинг, масалага XIX аср иккинчи ярми — XX аср бошларида яшаб ижод этган Ҳазиний тўра Хўқандий ижоди мисолида жавоб излайлик. Зиёвуддинхон Каттахожа ўғли Ҳазиний тўра Хўқандий (1867-1923), айтиш мумкинки, энг сўнгги мумтоз ва, шунингдек, мутасаввиф шоирларимиздан. У яшаган давр мураккаб, зиддиятли бўлиш билан бирга шоирлар кўп давр ҳам эди. Биргина шоирнинг ватани — Қўқоннинг ўзида Муқимий, Фурқат, Муҳйи, Завқий, Муҳсиний, Муҳаййир, Нисбатий каби ўнлаб эл тан олган қалам аҳли яшаган. Хўш, Ҳазиний ижоди кўп сонли ҳаммаслакларидан нимаси билан фарқ қилади? У ҳам орифона мазмунда ва панд-ахлоқ мавзуида ўлмас қадриятларни тараннум этган, адабий гўзаллик намунаси — инсонни алқаган, ошиқ сифатида ёр ситаму ҳижронидан куюнган... Лекин ушбуларни қандай ифодалаган, бу мавзулар унинг қаламида қай даражада акс этган, қандай йўсинда шоир "мен"лигини кўрсатган?.. Айрим мисолларга мурожаат қилайлик.

Ҳазиний айтади: **"Жон мисоли андалибдур, бу жасад мисли қафас".** Тан қафасида сайраб турган жон — булбул. Унинг ҳаёт шавқларига тўла хониши ғанимат, умр эса ўлчовли. Не қилмоқ керак? Абадий савол. Жавоб ҳам шоирнинг ўзидан:

Бирни қилди шайху олим, сувратин
қилди у кун,
Шукри беҳад ўзга қилмай,
бизни инсон айлади.

Аввало, шоир Аллоҳ таоло уни инсон қилиб яратганига шукрона келтиради. Кимнидир шайх, яна кимни олим қилди. Кимгадир шоҳлик, кимга эса гадолик қисмат бўлди. Шундай бўлса-да, ўзгачамас, айтайлик, ҳайвон эмас, мукаррам инсон қиёфасида яратди. Бу улуғ бахт — "инсон" номига мушарраф зот қандай бўлмоғи даркор?! Бу савол ўзини таниган шоир учун муҳим.

Ҳазинийнинг амали солиҳ, хушхулқ киши сифатида ўзгаларга ўрнак бўлганлиги ҳаётига дахлдор айрим лавҳалардан маълум. Масалан, айни пишиқчилик пайти. Бир куни Ҳазиний тўра жўралари билан қишлоқлардан бирига боради. Сафар қўқонаравада бўлгани учун, манзилга етиб келингач, ҳамма бир-бир сакраб тушибдию, бир оёғи ногирон киши тушолмай қолибди. Шу пайт Ҳазиний тўра югуриб бориб, ҳалиги яримжон кишини аравадан кўтариб, тушириб қўйибди. Турганлардан бири у зотга: "Кап-катта, обрўли одамсиз. Ўзингиздан кичикни кўтариб нима қилардингиз? Бошқалар ҳам бор эди-ку?!" — деб, дашном беради. Шунда Ҳазиний тўра: "Маломат қилсангиз, қилаверинг. Маломатда — саломат", — дея кулиб қўя қолган экан.

Сиз ани одам деманг,
кўнглида ҳиммат бўлмаса,
Балки иймони хатарлик,
анда ғайрат бўлмаса.

Кўнглида ўзгаларга меҳр ва ҳиммати бўлмаган киши "одам" деган улуғ номга сазовор эмас. Ҳар ишда ғайрат кўрсатмаса, фурсат ўтказаверса, энди унинг иймони ҳам хатарли бўлиб қолади.

Ўз даврида Ҳазинийнинг **"То етим бўлмай киши, билмас атони қадрини"** дея бошланувчи шеъри жуда машҳур бўлган. **Бир қараганда "Қадрини" радифли бу мухаммаси одатий насиҳатдан иборатга ўхшайди. Аммо ўқувчи асар матни билан чуқурроқ таниша борар экан, унда энг эзгу инсоний қадриятлар ҳамда ҳаёт ва ўлим фалсафаси ҳақида муаллифнинг некадар теран мушоҳада юритганига амин бўлади. Шоир оддийгина "қадрини" сўзини қофия қилиб, олам-олам маънони йигирма беш мисра шеърига жо эта олганки, бундаги ҳақиқатлар неча асрлардан бери инсонни фикр юритиш ва ҳаётга ўзгача бир нигоҳ билан қарашга чақиради. Шу билан бирга шоирнинг ушбу мухаммаси ҳазрати Муҳаммад Мустафо (с.а.в.)нинг "Бешта нарсадан олдин бешта нарсани ғанимат билинг: ўлимдан олдин тирикликни, бетобликдан олдин саломатликни, бандликдан олдин бўш вақтни, кексаликдан олдин ёшликни, фақирликдан олдин бойликни ғанимат билинг", деган ҳадисларининг ўзига хос бадиий талқинидир. Мана қаранг:**

Тандурустлик лаззатин бемор бўлганлар билур,
Кўп ётиб, фарзандларига хор бўлганлар билур —.
Боши ёстиқда ётиб, абгор бўлганлар билур,
Парчае нон қадрини кўп зор бўлганлар билур,
Кимки манманликда, билмайдур нахони қадрини...

Дўсту душман, хешким бегона, хоҳи ошино,
Қонгуси бошингга мушкул тушса, сандин бевафо,
Сан учун ул беғараз улфат қилур жонин фидо,
Токи ҳижронлик, давосиз дарда бўлса мубтало,
Пир ё аъмо, осий билмас асони қадрини...

Парчадан биргина мисра: "Сан учун ул беғараз улфат қилур жонин фидо" — улфат (дўст, ўртоқ) беғаразгина биродари учун фидокорлик қила олиши мумкин. Нақадар оддий, аммо сермағз ифода эмасми?!

Ҳазиний, кимки оқил,
хотирида рўзи маҳшардур,
Ибодат бирла умрин ўткориб,
қаддин дуто қилғай —

деб ўгитлайди. Аммо кўпгина билимларга эга бўлгач, ибодатига ишониб, кибрлангувчи кишиларни танқид этади. Чунки илмли бўлатуриб амал қилмаслик ва илмига кибрланиш, тоату ибодат қилатуриб ёмон феълларни тарк этмаслик ва ўзгаларга озор бериш мўъминларга хос эмас. Олимлигига ҳаволаниб, тоатларга бино қўйиб кибрланган Азозил фариштa марҳаматдан сиво (айри) бўлди, яъни Иблис алайҳиллаънага айланиб, шайтон бўлди:

Илмингга ҳаво қилма,
тоатга бино қўйма,
Кўрдингму такаббурни,
шайтонни сиво қилди —

дейди-да, **"Эй одамийзод, аслингу наслинг сани туфроқ"** мисраси билан замин каби вазминлика ва сабрга чорлайди. Чунки одам аслану наслан тупроққа оиддир: тупроқдан яралган ва тупроққа қайтади!

Шоирнинг бу тахлит асарларида айрим сўзларнинг кўп такрори киши диққатини тортади. Мисол учун, "ибодат" (а, бўйсиниш, итоат этиш; б, Аллоҳга сиғиниш; в, диний расм-русум, удумлар) калимасини қўллашда илми ирфон соҳиби Ҳазиний фақат рукний амалларнигина назарда тутган эмас. Балки унинг маърифий моҳиятига урғу берган. Чунончи, ҳазрати пайғамбаримиз (с.а.в.)нинг "Илм — ибодатдан афзал ва у тақво диннинг устунидир", дейилган ҳадислари бор. Бу хусусда Имом Ғаззолий (р.а.): "Эй фарзанд, илм олишдан мурод — тоат-ибодат моҳиятига етишмоқдир. Билгилки, тоат-ибодат яхши ва ёмон, гўзал ва хунук, ҳалол ва ҳаром ишларда, сўз ва амалда шариатга эргашмоқдан иборат", — дея таъкидлайди. Шунга кўра шоир қалб софлиги, дил покилигини тилайди: **"Ибодат нури бирлан қалбимиз миръот қил, ё Раб!"** Яъни қалб гўзал амаллар натижасида ҳосил бўлган нур туфайли, Ҳақ тажаллийсини акс эттирадиган ойна бўлсин. Чиндан ҳам покиза ният!

3. Фикрнинг бадиий такомили

Ҳазиний, ҳамдамим-ғам, маҳрамим,
ҳамсуҳбатим-ҳасрат,
"Усри йусрон" етургай,
шоду хандонимга албатта.

Бир қараганда, фикр равшан, изоҳга ҳам ҳожат йўқ гўё. Бироқ байтда иштирок этган бадиий тасвир воситалари, яъни шеърий санъатлар орқали фикр мукаммал тарзда ўқувчига етказилган. Аввало, маънавий ва лафзий санъатлар чиройли қўлланган. Лафзийлардан: **тазод** — "ғам, ҳасрат" — "шоду хандон"; **таносуб** — ҳамдамим, маҳрамим, ҳамсуҳбатим; маънавийлардан бўлса, **иқтибос** — "Усри йусрон" (Қуръони карим ояти); **ташбиҳи тасвия** — ҳамдамни ғамга, маҳраму ҳамсуҳбатни ҳасратга тенглаштириб ўхшатиш.

Бу фақат байтнинг тузилишига кўра мазмунини ифодалаётган санъатлар изоҳи. Уларни қўллашдан мақсад-чи? Чунки бу каби санъатлар мумтоз бадииятда кўплаб ишлатилган. Ғаму ҳасратда эканлик ва бундан нолиш оҳангларини берувчи ғазаллар ҳам бисёр. Наҳотки, шоиримиз ҳам сирадан қолмаслик учунгина шу мазмунда ва кўрилган шеърий санъатлар иштирокида асар битган бўлса?! Модомики, фикр ўзига хос тарзда изҳор этилмас экан, шеър бу қадар таъсирли чиққан ва юраклардан ўрин ололармиди?!

Кишининг ҳамдами, яъни ҳар нафас олиб-беришида ёнида бўлгувчисидир. Бу ўринда, ҳар дами ғам билан иттифоқда кечаётган киши ўзига маҳрам даражасида яқини, танҳо ҳамсуҳбати, яъни қаҳрамони ғамга ботганлиги сабабли ҳасратда қолган. Ғам қаердан, унинг ҳасратини нима билан кеткизса бўлади? Ҳазиний иккинчи мисрада бунга ибратли жавоб берган.

Инсон кўп ҳолда ўз аслиятига хос бўлмаган, амалга оширилса, унга кулфат етказувчи амалларни қилса, охир-оқибат, албатта, жазоланади. Ёхуд киши синов учун ҳам қийинчиликларга мубтало бўлади. Энди ақли расо одам бир қилган хатосини такрорламасликка ва хатонинг жафосига чора излаш, уни бартараф этиш йўлларини излайди. Ёки ситамларга чиройли сабрни танлайди. Ҳамма дардларнинг давосини берувчи табиби мутлаққа мурожаат этади, шифо учун нажот сўрайди, Холиқи бокарамга илтижолар қилади.

Байтдаги "Усри йусрон" — "Қийинчилик — енгиллик" мазмунида бўлиб, Қуръоннинг "Шарҳ" сурасидан иқтибос сифатида келтирилган. Бу жумла улуғ китобнинг мазкур сурасида икки бор (5-6-оятларда) келган. Келинг, фикр аниқлиги учун шу оятлар (таржимаси)ни келтирайлик: **"Бас, албатта ҳар бир оғирлик-машаққат билан бирга бир енгиллик ҳам бордир. Албатта, ҳар бир оғирлик-машаққат билан бирга бир енгиллик ҳам бордир".** Оятларга эса шундай изоҳ берилган: "Юқоридаги оятларда ҳар бир машаққатдан кейин эмас, балки айни ўша машаққат билан бирга енгиллик борлиги икки бор таъкидланди. Буни икки хил маънода тушуниш мумкин: биринчиси — ҳар бир қийинчиликдан кейин шу қадар тез осонлик келадики, гўё улар иккиси бирга, ёнма-ён тургандек бўлади. Бас, демак, қийинчиликка рўбарў келганда ноумидликка тушишнинг асло ҳожати йўқ. Иккинчи маъно — бир кишининг бошига иймон, эътиқоди сабабли бирон оғирлик тушса, у киши ҳаргиз бундан ранжимаслиги лозим. Зеро, у охиратдаги осонликка — мангу саодатга айни мана шу дунёда тортаётган қийинчилиги шарофати билан, яъни мана шу қийинчиликка сабр-тоқат қилгани сабабли эришиши мумкин. Демак, у киши тортаётган муваққат машаққатнинг ўзида унинг мангу бахт-саодат, бор экан". (Алоуддин Мансур амалга оширган ўзбекча изоҳли таржима).

Ана энди Ҳазинийнинг нима учун айнан бир-бирига муносиб калималар — "ҳамдам", "маҳрам", "ҳамсуҳбат"ни келтирганини; ғам ва ҳасратга шоду хандонликни қаршилантирганини; қийинчиликдаги инсон учун ҳамдам ғамга, суҳбатдошу маҳрам ҳасратга тенглаштириб ўхшатилганини тўла англаймиз. Кишининг ғамига ҳамдамлик қилолган дўстнигина маҳрам қилиб, яъни қалбидан ўрин олган сири — ҳасратига ошно этиб, ҳамсуҳбатликка танлаш мумкин экан. Чунки кетма-кет келган қийинчиликларда муносиб дўстгина инсонга ҳамдам бўла олади. Лекин шоир қувончу шодликка етиш йўлини Муқаддас китобдан излайди ва ўз шеърида унга ишора қилади. Бу эса ҳар қандай дарду ҳасратни енгиллатиш ва даволаш учун муносиб йўлдир.

Ики йўлини Холиқим солган
Ҳазиний олдиға,
Биттаси роҳат эрур,
роҳи хато сўзоналиғ.

Оддий калималар иштирокидаги ўзига хос чиққан ғазалнинг бу мақтаъси (охири)да инсон олдидаги икки йўлнинг мавжудлигини айтиш билан бирга улар мазмунан ҳам изоҳлаб берилмоқда. Аллоҳ одам олдига икки йўлни қўйган: бирининг охири абадий роҳат-фароғат (жаннат)га элтади; иккинчиси хато йўл бўлиб, унинг охири абадий ёндирадиган манзил (дўзах) га олиб боради.

Бу билан шайх ва шоир Ҳазиний ўқувчига ғоявий таълим бериш билан бирга бадииятнинг гўзаллигини намойиш эта олган.

Масалага бу тахлит ёндашувни шоирнинг тафаккури ва дунёқарашидан келиб чиққан ҳолда изоҳлаш ўринли. Ҳазиний ижодида эса бундай ўзига хос пурҳикмат сатрларни кўплаб учратамиз. Бу биргина панд-ахлоқ мавзуидаги асарлари ҳақидаги фикримиз бўлиб, унинг ижодида акс этган яна бошқа мавзулар хусусида ҳам алоҳида тўхталиш мумкин.

Шу тариқа мумтоз адабиёт намояндаларининг ижодларидаги мавзулар ўхшашлиги улар бир хил асарлар ёзганлигидан эмас, бир хил мавзуда турлича мазмун ва бадииятга эга асарлар битганлигидан далолатдир. Қолган гап эса буни илму тафаккур воситаси ила илғай билишимизда.

Отабек ЖЎРАБОЕВ,
Алишер Навоий номидаги Давлат Адабиёт музейи бўлим мудири

Ватандош

"ЎЗБЕКИСТОН — ПОКИЗА ДИЁР"

дейди Саудия Арабистонида истиқомат қилаётган юртдошимиз Зуҳриддин Туркистоний

Зуҳриддин ота мушоҳадаси кенг инсон. Адабиётни, тарихни кўп ўқийди. Тўртта тилни билади. Ҳатто лотин алифбосига ўтиш билан боғлиқ масалалар ҳам унинг эътиборидан четда эмас. Кўпгина шоирларимиз ижоди билан яқиндан таниш. Суҳбатимиз давомида шоир Муҳаммад Юсуфни (жойи жаннатда бўлсин) алоҳида ҳурмат ва эҳтиром билан тилга олди. Зеро, ўзи ҳам "Андижоним қолди" номли эсдалик асар муаллифи. Шўро тузумининг даҳшатли йилларида чет элларга тарқаб кетган ўзбеклар, уларнинг Ватан дийдорига муштоқликлари ва ниҳоят Мустақиллик шарофати билан ягона орзуларига эришганлари ҳақида ҳикоя қилувчи иккинчи китоби нашрга топширилиш арафасида. Энг таажжубланарли жойи шундаки, онасининг қўлида бир ёшида кетиб, 60 ёшида Ватанга қайтиш бахтига мушарраф бўлган отахон соф ўзбек тилида бемалол, қойилмақом қилиб гаплашади. Талаффузда чет тилларнинг таъсири мутлақо йўқ.

— Ҳеч тасаввуримга сиғдира олмаяпман. Шунча йил чет элда яшаган одамнинг талаффузи шу қадар соф бўлиши мумкинми? — оҳистагина сўрайман у кишидан.

— Болалигим Афғонистонда ўтган. Бирга ўқийдиган ўртоғимнинг отаси жуда ўқимишли, билимдон эди. Уни ҳамма Бедил домла деб ҳурмат қиларди. Адашмасам, улар асли тошкентлик бўлишган. Ўғли билан дўстлашиб, борди-келди қилиб юрардик. Бир куни у киши менга катта бир китобни кўрсатди. Варақлаб кўрдим, эски ўзбек ёзувида экан. Ичида "Лайли ва Мажнун" деган ҳикоя ҳам бор эди. Ўқиб чиқай деб рухсат сўрасам, Бедил домла тишинг ўтмас-ов, деди. Китобни уйга олиб кетиб, раҳматли ота-онамга кўрсатдим. Алишер Навоийнинг "Хамса"си экан. Бир саҳифасини ўн кунлаб ўқиган пайтларим ҳам бўлди. Ўқийман, тушунмайман, тушунишга ҳаракат қиламан... Шу тариқа Навоий руҳи қўллади чоғи, кейинчалик ҳам ўзбек тили билан астойдил шуғулландим. Ватандошлар фарзандлари ота-бобоси тилини унутиб юбормасин, деган мақсадда ўзбек тили мактаби ва курслари ташкил этдим. Ўз фарзандларимга эса оила даврасида фақат ўзбекча гаплашишларини қоидалаштириб қўйдим.

— Ота-оналаримиз учун бу тил ноёб мерос эди, — дея суҳбатимизга қўшилади Атияхон ая. — Кечагидек эслайман, биз ака-ука, опа-сингил араб тилида чуғурлаша бошласак, улар ҳой тилингга ҳулда чиққурлар, ўзимизнинг тилда гаплаш, деб койишарди.

— Сиз ўзингиз кўрмаган, билмаган Ватанни хаёлингизда қандай тасаввур қилардингиз?

— Падари бузрукворимиз билан волидаи муҳтарамамиз хотираларидан, ҳикояларидан, соғинчларидан кўнглимда бир Ватан яратдим. Онам уззукун катта чорбоғимиз, ҳовлимиз бўларди, қоқ ўртасидан анҳор оқарди, сувида қуёш аксланиб, ой-юлдузлар чўмиларди, деб йиғларди. Мен эса у юрт жаннат экан-да дердим. Сўнг бу жаннатнинг қандай қилиб бегоналар қўлига ўтиб кетгани ҳақида ўйлардим. У юртнинг гуллари, дарахтлари ҳам бу ердагига ўхшашмикан ёки бошқачароқми, деган саволлар хаёлимдан кетмас эди. Болаликни қўйинг-у, Туркияда турганимизда, кап-катта одамман, бизга ўхшаган Ўзбекистонга йўлини қилиб келган-у, қайтишда кучук олиб кетибди. Буни эшитган заҳотим ҳамма ишимни ташлаб, ўша танишимизникига югурдим. Назаримда юртимдан борган кучук барча кучуклардан бошқачароқ эдими, чиройлимиди... Хуллас, юрт соғинчи одамни ҳол-жонига қўймайдиган ўлмас туйғу экан-да.

Кези келганда шуни айтиб ўтмоқчиманки, етмиш йил мобайнида биз — яъни ватандан чиқиб кетганлар ватангадолар, ватандан қочиб кетганлар номи билан юрдик. Аслида бу нотўғри. Бизнинг ота-боболаримиз ўз эрки, озодлиги учун курашишган. Ҳеч бир умид, илинж қолмагандан кейингина бор-будини ташлаб чиқиб кетишган. Тўғрироғи, шунга мажбур бўлишган. Одамларни осган, отган, қувғин қилган Шўро ҳукуматининг тизими икки-уч одамнинг қонунига асосланган эди. Шўролар минглаб одамларни, халқни алдади, ёстиғини қуритди.

— Ватанга биринчи бор келганда қандай ҳолатни бошдан кечирган эдингиз?

— Аввало Мустақиллик ҳақида сўзлай. Истиқлол — Яратганнинг инояти. Ўзбекистон мустақил деб эълон қилинган — 1991 йил 1 сентябрни биз — чет элдаги ўзбеклар катта байрам, тантана сифатида нишонлаганмиз. Қувончдан, бахтдан йиғлаганмиз. Орадан кўп ўтмай юртга келганимда эса ... ҳаяжонимни таърифлаб беролмайман. Таърифлаб берганимда ҳам сиз тушунолмайсиз.

Мустақиллик биз соғиниб яшаган кунлардир. Мана, ўн икки йилдирки, баҳор бошланди дегунча ҳаловатим йўқолади, аянгизга ҳам тинчлик бермайман: кетдик Ватанга, кетдик Ватанга! Ўн икки йилдирки, мустақиллик байрамини Ватанда кутиб оляпмиз. Шу кунларга етказганига беадад шукр.

— Сизнинг гапларингизни тинглаб ўтириб, Ньютоннинг ернинг тортишиш кучи ҳақидаги кашфиёти ёдимга тушиб кетди. Унга кўра, ер табиатдаги барча жисмларни ўзига тортиб туради. Одам ҳам жонли жисм-ку. Олимнинг мазкур кашфиёти одамзотни ҳам ўзига тортиб турадиган меҳр-муҳаббат эмасмикан?

— Онанинг, Ватаннинг хунуги бўлмайди. Саҳроми, чўл-у биёбонми, гулзорми, инсонга туғилган гўшаси гўзал ва муқаддас. Чунки кўз очиб кўрган масканига унинг киндик қони тўкилади. Эҳтимол, майсалар, гуллар, дов-дарахтлар илдизи, одамнинг киндик қонидадир ўша кашфиёт. Нима бўлганда ҳам Ватан улуғвор, бебаҳо ва юксак.

Бизни Арабистонда ўзбеклар эмас, балки Бухорийлар, Туркистонийлар деб аташади. Бу ном гўзал ахлоқли ва фазилатли, покиза табиатли кишилар деган маънони англатади. Ўзбекистонни покиза диёр деб билишади.

Гулчеҳра ЙЎЛДОШЕВА
суҳбатлашди

Ҳажвия

ШОРТИК КЕРАК БЎЛСА ОЛ...А!

Ёйма оралаб олганим — битта шортикни қўлтиққа қистириб қайтаётувдим, рўпарамдан кўришишни қиёмлайдиган ошнам Ғозивой чиқди. У чилланинг жазирамасида тобланган баркашдек бетидаги терни кафт орти билан сидирар-кан овозини баландлади:

— Айваҳай! Ҳай-ҳай!!! Ўзингмисан? Тошдонбой! Ё бошқами?

У қўй-қўйимга қарамай қўш-қўллаб бағрига тортгач, ишқаланишга тушди:

— Бормисан? Омонмисан? Бу дейман сениям кўрадиган кун бор экан-ку. А... а?

— Ҳа энди, — дедим кучоғидан базўр бўшаб. — Бир зарурат билан ёймага келувдим.

— Ёймага?! — Ғозивой қўлтиқдаги бозорлиққа берухсат қўл чўзаркан сўровини авжлади. — Бунча эҳтиётламасанг? Нима ўзи бу? Ўроқлашингдан жа...а нозикроғ-ов?

Индамадим. Қўлтиғимни енгиллатган ошнам бир ҳовуч тиллага дуч келган сайёҳдек ҳайратланди:

— Ий...я?! Уни қаранг. Шортикми? Вой-бўй. Импортними? Бежиримлигини. Ҳошиясига вобшем беш. Ўзиям бутун бошли ёймада биттагина бўлганов? Бўлган. Ҳей дидингга қойил, Тошдон ошна, дидингга.

Гап-сўзсиз шортикни Ғозивой қўлидан юлиб яна қўлтиққа қисмоқчийдим улгурмадим. Ошнам уни маҳкамроқ қисимлаб бошидан баландлади-да, бешиктерватардек бир мақомда чайқалиб, "Шугинани олаладиёв, ололмайдиёв"га тушди.

— Ийҳа. Ошнажон. Шундай шортикния, яна қўлтиққа урмоқчимисан? Уят-а? Ҳеч ярашмабди-да. Янги нарсани ювиш керак.

— Ювамиз. Фақат бугун эмас. Бир тарафдан иш тиғиз, иккинчидан, ҳамён сағал чатоқроқ. — Илинж билан қадалиб турган ошнамнинг кўзига тик қаролмай гапимни уладим. — Ювиш қочмас. Олдин бир-икки кияй.

— Нима?! Эскиртириб ювмоқчимисан? — Ғози икки қўлини доира шаклига келтириб белимни силкилашга тушди. — Қўйиб бўпман. Янгилигида ювасан. Киймай туриб ювасан.

Бўпти десам тиғиз, ҳамён ночор. Ноилож насиябоп ошхоначилардан бирини чамалаб синиқ товуш бердим:

— Эрисак эрибмиз-да.

— Бор экансану! — Ошнам ғолиб курашчилардек белимни қўйиб юборди. — Бошла бўлмасам.

Узун-қисқа бўлиб ҳаммаҳаллам Боқивойнинг "Инсоф сайин барака" ошхонасига кирдик. Биринчиси суюқ. Иккинчиси қуюқ. Учинчиси шашликхўрлик. Ғозивой ошнам ҳар қадаҳ сўзида бир хил гапни такрорлайди:

— Тошдонбой! Ошнажон! Шу шортикни яхши кунларингга кий. Сенга барака обкесин. Ҳечам йиртилмасин. Бунақа шортикни биринчи кўришим. Худди фақат сен учун тикилгандай.

Асабим қитиқланди. Иш вақти ўтиб кетаётганлиги майли, ўзи ҳемири йўқ ҳамённинг шўри қурияпти. Ошхонанинг эгасидан қўлимни кўксимга босиб қарздорлик дафтарини очишини сўрадим. У дафтардаги турнақатор тизилган исмлар қаторига Тошдонбойни киритиб ҳисоб рақамини ёзди. Ўзиям нақт ўнта шортикни пулини еб қўйибмиз. Ғозивой бўлса ҳалиям шортигимни мақтайди. Маъқулласам, ошхоначи Боқивой билан ҳам қадаҳ уриштирадиган шашти бор.

Уни деярли судраб ошхонадан чиқарувдим, биров "Тинчликми, Тошдонбой?" дегандай бўлди. Қарадим. Ё, тавба! Ўхшатмаса учратмас деганлари ростми, тасодифми елимликда Ғозивойни қочирадиган ошнам Шодивой илжайиб турибди.

— Ҳе, намунча Ғозивойни қичаб етаклайсан. Нимани талашяпсизлар.

— Эй, Шодивой, ошнажон, — Ғозивой қўлимдан чиқиб унга талпинди. — Рости бу Тошдонбойни шортигиям, ўзиям маладец. Ҳозир шуни ювдик.

— Нима? — Шодивой кучоғини очди. — Тошдон. Ҳа номард! Шунақа яшириб эриш экан-да? Бизам кўрайлик. Бизам ювайлик!!!

Жаҳлим ёмон қўзиди. Олганим ўзи битта шортик. Ювиш юзтага тушадиганга ўхшайди.

— Ҳа? Тошдон, йўтал. — Шодивой бостириб кела бошлади. — Эй Ғози, бир нарса десангчи. Нима биз бегона бўлиб қолдикми?

Таслим бўлсам иш чатоқ. Ўнг қўлимдан Ғозивой, чапидан Шодивой маҳкам ушлаб ҳозиргина чиққанимиз — "Инсоф сайин барака"га қайтарадиган шаштлари бор. Ўзимни ушлатмай орқага уч-тўрт қадам ташладим-да, кўчадаги йўловчиларни ҳайрон қолдириб бор овозда бақирдим:

— Сенларга шу керакми? Шортик керак бўлса ол...а!

Ғижимланавериб коптоқ шаклига келган шортигим ошхонадан анча узоққа бориб тушди.

Рауф СОАТОВ

Америка овози

www. voanews. com/uzbek

- Дунё хабарлари
- Америка ҳаётидан лавҳалар
- Қўшма Штатлар сиёсати, иқтисоди, маданияти ва маърифатининг турли қирраларини акс эттирган маълумотлар
- Америка ва дунё жамоатчилигини боғловчи қадриятлар
- АҚШ ва Марказий Осиё муносабатлари
- Вашингтон-Тошкент алоқалари
- Демократия ва инсон ҳуқуқлари борасидаги жараёнлар
- Терроризмга қарши кураш босқичлари
- Дунёдаги долзарб воқеаларга Вашингтондан назар

Буларнинг ҳаммаси "Америка овози" радиосининг ўзбек тилида ҳавога узатиладиган дастурларида

Эшиттиришларимиз ҳар куни алоҳида-алоҳида дастурлар ҳолида
Тошкент вақти билан 17.30-18.00 ва 20.00-20.30 оралиғида эфирга узатилади.

«Америка овози»

радиосини қисқа тўлқин — УКВ 17.30-18.00 да 15470, 17555, 17730 kHzда 19 ва 16 метрларда; 20.00-20.30 да 7295, 9745, 15255 kHzда 41, 31 ва 19, шунингдек, Душанбе атрофида ўрта тўлқин 1143 килогерцда ва Ўш минтақасида FM 103,2 метрларда тинглаш мумкин.

МУРОЖААТ УЧУН
VOA UZBEK SERVICE Independence Avenue SW, Room # 2141, Washington, DC 20237, USA
Tel: (202)6197566, (202)6190368, fax: (202)2603498, (202)6190368
uzbek@voanews.com

Ўзбекистон Оммавий ахборот воситаларини демократиялаштириш ва қўллаб-қувватлаш жамғармаси таниқли олим ва матбуотимиз фидойилари Алибек Рустамов ва Саидбек Ҳасановга волидаи муҳтарамалари

Машруфа ая

вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

Ўзбекистон Оммавий ахборот воситаларини демократиялаштириш ва қўллаб-қувватлаш жамғармаси "Қишлоқ ҳаёти" газетаси бош муҳаррир ўринбосари Суннат Сайдалиевга падари бузруквори

Жўра ота

вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

ТАБРИК

Наманган вилояти Норин тумани Ҳаққулобод шаҳри 1-сонли ўрта мактабнинг 1970 йил битирувчиларини 50 ёшлик таваллуд тўйлари муносабати билан чин қалбдан табриклаймиз. Уларга сиҳат-саломатлик ва яратувчилик ишларида улкан зафарлар тилаймиз. 100 ёшларини ҳам нишонлаш насиб этсин.

Бир гуруҳ дўстлари.

Ўзингни англаб ет!
Mustaqil gazeta HURRIYAT

Муассис: Ўзбекистон Оммавий ахборот воситаларини демократиялаштириш ва қўллаб-қувватлаш жамғармаси

Бош муҳаррир вазифасини бажарувчи: Исмат ХУДОЁРОВ

Таҳрир ҳайъати: Турсунали АКБАРОВ, Хуршид ДЎСТМУҲАММАД, Азамат ЗИЁ, Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, Амирқул КАРИМОВ, Наим КАРИМОВ, Ҳаким САТТОРИЙ (масъул котиб), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Раҳмон ҚЎЧҚОР

«Hurriyat» kompyuter markazida Elyor UBAYDULLAYEV tomonidan sahifalandi.

Газета Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлигида 165-рақам билан рўйхатга олинган. Бичими — А-2.

Таҳририят манзили: Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 16-уй. Тел-факс: 41-49-91. Тел: 41-52-72, 144-25-06.

Индекс:
Якка обуначилар ва ташкилотлар учун — 233

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Манзил: Буюк Турон кўчаси, 41-уй.

Навбатчи муҳаррир:
Муҳиддин АБДУРАСУЛОВ

Ⓡ — тижорат белгиси.

Топшириш вақти — 21.00
Топширилди — 2(.00
Буюртма — Г - 964
Т: 2715

Таҳририятга юборилган мактуб ва мақолаларга ёзма жавоб қайтарилмайди.